

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΟΡΤΣΙΛ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1948

ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

Στὴν πεσμένη Κολώνα

Τ' ἀνάστημά σου τὸ τρανὸ καὶ τῆς χοντρῆς κοκκᾶλες
θαμάρζω, καθὼς κοίτασαι ἐξαπλωταριά μ'προστά μου.
Μὰ πειὸ μεγάλη φαίνεσαι ἀπὸ τῆς ὀρθῆς τῆς ἄλλης,
παλιὲς συντροφισσες, γιὰτὶ κανεὶς πρὶν πέσῃ χάμου
νεκρὸς. σωσὸ τὸ μέτρο του νὰ δείξῃ δὲ μπορεῖ.

25 Μαγιοῦ 1914 Γ. Βλαχογιάννης

Αὐτόγραφο τοῦ Βλαχογιάννη

Στὴν πεσμένη Κολώνα

Τ' ἀνάστημά σου τὸ τρανὸ καὶ τῆς χοντρῆς κοκκᾶλες
θαμάρζω, καθὼς κοίτασαι ἐξαπλωταριά μ'προστά μου.
Μὰ πειὸ μεγάλη φαίνεσαι ἀπὸ τῆς ὀρθῆς τῆς ἄλλης.
παλιὲς συντροφισσες. γιὰτὶ κανεὶς πρὶν πέσῃ χάμου
νεκρὸς. σωσὸ τὸ μέτρο του νὰ δείξῃ δὲ μπορεῖ.

25 Μαγιοῦ 1914

ΓΙΑΝ. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΓΕΝΙΚΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

Ο ΕΘΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

«Είμαι από την Ελλάδα την πλατειά και τη μεγάλη»
Γιάννη Βλαχογιάννη, «Προπόλαια»

ΤΟ ΒΑΘΥ ΡΙΖΩΜΑ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΔΑΦΟΣ

Τό χαρακτηριστικό πού έξεχώριζε τό Βλαχογιάννη και τόν έκανε ιδιότυπη φυσιογνωμία ήταν τό βαθύ ριζώμα της όντότητάς του στό έθνικό έδαφος. Όπως ένα θεόρατο δέντρο ριχνοντας βαθειές μέσα στη γή ριζες στέκεται αντιμετωπίζοντας τις τρικυμίες των καιρών, έτσι και του Έπαχτίτη Βλαχογιάννη ή ψυχή άντλώντας δύναμη και πίστη από βαθειά ριζώση ίερούργουσε πάντοτε στον ένα και μοναδικό ίερο της σκοπό. Άνάμεσα στην ξερριζωμένη διανόηση πού δείχνει άλαζονικά για μοναδική άρετή την άπιστία της, ή φυσιογνωμία του έπροβάλλονταν ώσαν ύπόμνηση και πικρός έλεγχος. Κανένας άλλος δέν έδειξε τόση άφοσίωση σε ό,τι έθεώρησε από τις πρώτες ήμέρες της ζωής του ίερο και όσιο. Τους δεσμούς με τη στενή πατρίδα και με τη Σουλιώτικη πατριά τους αισθάνθηκε από τη νηπιακή ήλικία να τόν στερεώνουν στην πατρική γή και στην έθνικήν ιδέα. Τό γεγονός ότι έκρατούσε από φάρα πού είχε χύσει αίμα για να συγκροτηθή τό Έθνος των Έλλήνων σε πολιτική κοινότητα, ήταν ή πρώτη άρχή πού ένοσηματοδοτούσε τη ζωή του όλόκληρη. Γιατί της ζωής του σκοπός δέν έστάθηκε κανένας άλλος, παρά να διατηρήση ζωντανή τη μνήμη των ήρωικών άγώνων της έθνεγερσίας. Η πρόθεσή του ήταν να τους διαιώνιση μέσα στην άθάνατη σφαίρα του πνεύματος και της Μνημοσύνης. Ό ψυχογνώστης ψυχαναλυτής έφαρμόζοντας τη σχηματοποιημένη μεθοδική του θα ήταν έτοιμος να διακηρύξη ότι ό Βλαχογιάννης είναι ό άνικανοποίητος μέσα στους κόσμους του πνεύματος στρατιωτικός, πού «για άναπλήρωση» έστρεψε την πνευματική του δραστηριότητα στη μελέτη των ήρωικών μορφών του Μακρυγιάννη και του Καραϊσκάκη. Μια τέτοια όμως διαπίστωση θα άξιζε να χαρακτηρησθή όλόκληρωτικά άσύστατη.

Όλοι όσοι έγνώρισαν τόν Γιάννη Βλαχογιάννη ήμπορούν να βεβαιώσουν ότι τόν έκοσμούσε μονολιθική άνδρικότητα του ή-

θους και άπαράμιλλη προσωπική άνδρεία. Εύκολο θα του ήταν να φθάση σε άνώτατα στρατιωτικά άξιώματα και να γίνη κι' αυτός στρατηγός έφάμιλλος κατά την προσωπική άνδρεία με τόν άδελφό του τό Γιώργη Βλαχογιάννη. Στα 1909 ό άδελφός του, άξιωματικός τότε διωρισμένος στην καταδίωξη της ληστείας και της φυγοδικίας, είχε κατορθώσει να συλλάβη τό χυδαίο και αίμοχαρή ληστοφυγόδικο Καράμπελα, τραυματίζοντας τον στό χέρι με κυνηγετικό όπλο. Τό κατόρθωμά του αυτό έκαμε να κοσμηθή τό όνομά του στα μάτια του λαού με ήρωική λάμψη. Και για τό Γιάννη Βλαχογιάννη παρόμοια κατορθώματα δέν θα ήταν άνέφικτα. Άλλ' άν δέν έπήρε τό όρόμο πού έφερε στην πολεμική δόξα, αυτό έγινε γιατί από τη νηπιακή του ήλικία τόν έτραβούσαν τά θέλητρα του λόγου : «Άπό νήπιο χείδευα με λαχτάρα τά ιστορικά βιβλία ποδχαν ζωγραφιές των Καπεταναίων και ζήλευα τους άλλους πού μόραγαν να τά διαβάσουν». Με αυτά τά λόγια έξομολογείται ό μεγάλος μας ιστοριογράφος σε μια συνομιλία με τόν Κ. Δημητριάδη πού είναι δημοσιευμένη στον 38ο τόμο της «Νέας Έστίας». Είδε την Έπανάσταση του 1821 μέσα από τις ήρωικές άφηγήσεις της μάμμης και της προμάμμης του Σουλιώτισσας ως γεγονός πού δείχνει την έμφυτη άρετή του Έλληνικού λαού και έβαλε σκοπό της ζωής του να την διαιώνιση μέσα στην άθανασία πού χαρίζει ό ιστορικός λόγος. Γι' αυτόν ή Έπανάσταση είναι δημιουργική πράξη έκπηγάζουσα από πηγές πού αναβλύζουν από τά έγκατα της λαϊκής ψυχής. Άποτελεί την άρχή της πολιτικής ύποστάσεως του Νεοελληνικού Κράτους, την πλαστοουργό άρχή για την όντότητα πού έχει ό καθένας μας ως έλεύθερος άνθρωπος. Η φροντίδα του Βλαχογιάννη είναι να έξασφαλίση τη διαιώνιση της μνήμης του άρχικού αυτού γεγονότος, θεωρημένου από την ήθική και πνευματική του πλευρά. Για τό Βλαχογιάννη ιστορία είναι ή παράδοση ένδόξων γεγονότων μέσα από τά όποια τεκμηριώνεται ή άρετή του Έλληνικού

«Νέα Έστία» — Χριστούγεννα 1948

λαοῦ. Ἡ ματιά του δὴμος ἔμεινε πάντοτε προσηλωμένη στὸ ἀντίκρουσμα ἐκείνης τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ τὸν ἑαυτό του τὸν ἔταξε εὐλαβικὸ φύλακα καὶ συντηρητὴ τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως, σὲ ὅση ἔκταση αὐτὴ σχετίζεται καὶ ἐφάπτεται μὲ τὸν Ἐθνικὸν ἀγῶνα. Ἔτσι ἐξηγεῖται γιὰ τὸ Βλαχογιάννη δὲν ἐπροχώρησε στὶς ἱστορικές του ἐρευνες πέρα ἀπὸ τὸ 1864 καὶ δὲν τὸν ἀπασχόλησε ἡ σύγχρονη πραγματικότητα. Ἡ μετεπαναστατικὴ ὑστερόχρονη ἐποχὴ ἦταν κατὰ τὴν ἀντίληψή του κάτι ποῦ ἀπέρρευσε ἀπὸ ἐκείνη τὴν πρώτη ἀρχή. Τὴν ἐπρόσεχε μόνο σὲ ὅσα σημεῖα παρουσιάζει ἐπιβιωματικὴ συντήρηση καὶ γνησίαν ἀνάμνηση. Κυριώτατη τῆς ἱστοριογραφίας του ἐπιδίωξη ἐστάθηκε τὸ νὰ κάμῃ φανερό, κατὰ ποιὸν τρόπο καὶ κατὰ ποιά ἀλληλοδιαδοχὴ καὶ ἀλληλεπίδραση ἱστορικῶν περιστατικῶν ὄντοποιήθηκε μέσα ἀπὸ τὶς δημιουργικὲς δυνάμεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἢ ἐθνεγεραία. Τὸν καταφλέγει ὁ πόθος νὰ φθάσῃ στὴ θεώρηση τῆς ἀδόλης ἱστορικῆς οὐσίας ἀνόθευτης ἀπὸ κάθε παραποίηση. Ἡ αἴσθησις τῆς ἱστορικῆς γνησιότητος εἶναι κάτι ποῦ ὑψώνει τὸ Βλαχογιάννη σὲ ἀνώτερο ἐπίπεδο ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους ἱστοριοδίφες. Αὐτὴ τὸν ἐπροφύλαξε νὰ μὴ παρασυρθῇ ἀπὸ τὶς παραποιημένες, σκόπιμες καὶ ὑστερόβουλες ἀπομιμήσεις τῆς μεγάλης ἐκείνης προσπάθειας σὲ ὁποιοδήποτε πεδίο καὶ σὲ ὁποιαδήποτε μορφή κι' ἂν παρουσιάστηκαν. Τὶς ληστρικές ἐκτροπὲς τὶς μισοῦσε θανάσιμα καὶ τὶς ἐστιγματίζει πικρὰ καὶ θὰ ἤμπορούσε νὰ ἦταν αὐτὸς στὴ θέσι τοῦ ἀδελφοῦ του διώκτης καὶ ἐξολοθρευτῆς αὐτοῦ τοῦ μιάσματος. Ὅλα τὰ πολυώνυμα ἀνταρτικὰ κινήματα, ὅσα κατὰ διάφορες ἐποχὰς θέλησαν νὰ παρουσιάσουν τὸν ἑαυτό τους ὡς ἐπανάληψη τοῦ λαμπροῦ ἀγῶνα τῆς ἐθνεγεραίας, τὰ ἀντιμετώπιζε μὲ ψυχραϊμὴ καὶ πραγματολογικὴ ἀντίκρουση. Στὴν περιοχὴ τῆς ἱστοριογραφίας ἐδείχτηκε ἀμείλικτος ἐλεγκτῆς καὶ πολέμιος κάθε προσπάθειας γιὰ σκοπίμους ἐκ τῶν ὑστέρων ἐξωραϊσμοὺς τῶν πράξεων καὶ τῶν προσώπων. Ἐπίστευε ὅτι στὸ ἔθνος πρέπει νὰ παρουσιάζεται ὡμὰ καὶ ἀπροκάλυπτα ἢ ἀλήθεια, ὅσο πικρὴ κι' ἂν εἶναι. Μιλοῦσε ἀπὸ μέσα του τὸ πάθος ποῦ ἔχει γιὰ τὴν ἀλήθεια ἢ ἀγνή καὶ ἀδιαστρέβλωτη ψυχὴ τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου. Πατριώτης αὐτὸς ἀληθινὸς δὲν ἤμπορούσε νὰ ἀνεχθῇ τὴν ὑποκριτικὴ πατριδολογία καὶ ἐφρονόυσε ὅτι ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπαρχὴ γιὰ τὸν ἠθικὸ καὶ πολιτικὸ φρονηματισμὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. «Τὸ ἠθικὸ ξέπλυμα τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρα» ἔγραφε στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του «Κλέφτες τοῦ Μοριά» τυπωμένον στὰ 1935 «ὅπως τὸν παρουσιάζει ἡ πολιτικὴ μας καὶ κοινωνικὴ ζωὴ, πρῶτα καὶ κύρια πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ὅχι τὴν παλιά, μὰ τὴν κοντινὴ, ποῦ εἶναι σὰρκα καὶ αἷμα μας. Διαβάζον-

τας τὴν ἱστορίαν τοῦ τὴν ἀληθινή, θὰ μάθῃ ὁ λαὸς νὰ κρίνῃ καὶ τὰ σύγχρονά του, ποῦ σ' αὐτὰ μέσα ζῆ καὶ βασανίζεται».

Ἡ σταθερὰ πίστις τοῦ Βλαχογιάννη στὴν ἐθνικὴ ἰδέαν ἐκρατήθηκε ἀμείωτη μέσα στοὺς κλυδωνισμοὺς καὶ τὶς περιπέτειες ποῦ ἐπέρασε κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος. Ἡ προτοφανέρωτη στὸν τόπο μας κίνησις τῶν κοινωνιολόγων τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ αἰῶνος μας τὸν εἶχε ἀφήσει, παρ' ὅλη τὴ λάμψη τῆς προοδευτικότητάς της, ἀσυγκίνητο. Στὸ σοσιαλισμὸ τοῦ φίλου του Κ. Χατζοπούλου ἀντέτασσε ὑπερήφανα τὸ δικό του τὸν ἐθνικισμὸ. Σὲ ἀνέκδοτο γράμμα σταλμένο στὸν ἱστοριογράφον μας ἀπὸ τὸ Χατζόπουλο καὶ γραμμένο στὸ Μόναχο στὶς 13-11-1909, ποῦ εἶχε τὴν καλωσύνη ὁ φίλος κ. Ἄγγελος Παπακώστας νὰ θέσῃ μαζί μὲ ἄλλα πολύτιμα στοιχεῖα στὴ διάθεσίν μας, διαβάζομε τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα: «Τὸ μοναχὸ ποῦ μᾶς χωρίζει εἶναι οἱ διαφορετικὲς πολιτικὲς ἰδέες. Σὺ εἶσαι ἐθνικιστῆς καὶ ἐγὼ σοσιαλιστῆς. Μὰ ἂν εἶναι ἀλήθεια ἢ κατηγορία ποῦ ἔκαμε τῆς κριτικῆς μου προσπάθειας ὁ Νιρβάνας πῶς εἶναι σοσιαλιστικὴ, ἢ δική σου τέχνη μπορεῖ νᾶχητὰ λιγώτερα παράπονα ἀπὸ κάθε ἄλλο.» Μὲ τὴν ἴδιαν εὐστάθειαν ἀντιμετώπισε καὶ τὸ ἀσυγκράτητο κύμα τοῦ κοινωνιολογισμοῦ ποῦ ἄρχισε νὰ ἀπλώνεται στοὺς διανοουμένους μας ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922. Σὲ δημοσίευμα στὴν ἐφημερίδα «Ἐλεύθερος Λόγος» τῆς 30 Ἰουνίου 1923 μὲ τὴ συνηθισμένη του ὀρμητικότητα ἐκφράζει τὴν ἀγανάκτησίν του ἐναντίον τῶν σοσιαλιστῶν ποιητῶν «ποῦ θέλουν νὰ πνίξουν μιά ἀπὸ τὶς μεγάλες Μοῦσες ποῦ ἐνέπνευσαν πρὸ αἰῶνων τὴν τέχνην καὶ τὰ γράμματα, τὴν ΠΑΤΡΙΔΑ». Συνεχίζοντας τὴν πολεμικὴν του προσθέτει στὸ ἴδιο δημοσίευμα: «Ἔτσι στὸ ρόλο τους κι' αὐτοὶ θέλουν νὰ χαλάσουν κι' αὐτὴ τὴ δυστυχισμένη καλύβα, ποῦ πολέμησαν οἱ παποῦδες καὶ πατέρες καὶ ἀδελφοὶ μας ἴσια μὲ τώρα νὰ στήσουν στὸ χῶμα αὐτὸ ποῦ πατοῦμε. Φοβοῦμαι λοιπόν, ὅτι ἂν προχωρήσουν θὰ τὰ βροῦνε σκοῦρα καὶ ἡ φιλολογία θὰ κατεβῇ μὲ πιστόλι καὶ θὰ ἀγωνιστῇ ἀλλοιῶτα... Τὸ δνεῖρο κάθε Ἑλληνα ποιητῆ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ΠΑΤΡΙΔΑ ἢ ἙΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ἢ ΖΩΗ ἢ ἙΛΛΗΝΙΚΗ». Γράφοντας στὴν ἐφημερίδα «Πολιτεία» τῆς 13 Σεπτεμβρίου 1926 προσωπικὲς ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὸν Ἄλ Παπαδιαμάντη καὶ μιλώντας γιὰ τὴν μετάφρασιν τῶν ἱστορικῶν ἔργων τοῦ Γόρδωνος καὶ τοῦ Φίνλαϊν, ποῦ κατὰ παραγγελίαν του εἶχε ἐτοιμάσει ὁ αἰμνηστὸς διηγηματογράφος, ἀναφωνεῖ μὲ ἀγανάκτησιν: «Τώρα τί νὰ κάμω αὐτὰ τὰ χειρόγραφα τοῦ πεθαμένου φίλου μου; Ποιὸς φροντίζει γιὰ ἱστορίαν πιά στὸν τόπο μας; Ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία μὲ τὴν Πολιτεία της μπροστά, τρέχει κατακέφαλα ἄλλους δρόμους σκοτεινοὺς καὶ ὁ Θεὸς ξέρει ποῖο θάνατο τὸ σταμάτημά της.» Ἐν-

δεικτική γιὰ τὴ ρίζωσή του στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος ἦταν καὶ ἡ ἐκτίμησή του γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη. Στὸ ἴδιο ἄρθρο δίνει τὸν ἀκόλουθο γενικὸ χαρακτηρισμὸ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ἀγαπημένου του φίλου: «Κατάφερε (ὁ Παπαδιαμάντης) νὰ ἐξευγενίσῃ τὸ νεκρὸ του ὄργανο τὸ γλωσσικὸ καὶ τοῦδωσε ζωὴ καὶ τὸ χρωμάτισε τόσο ψυχικὰ, ὅσο ἦτανε τοῦ ἴδιου συγγραφέα τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ εὐγενικὰ καὶ ἀπολεπτομένη στῆς σοφίας τ' ἀκόμι Ἡ δύναμη αὐτῆ τοῦ Παπαδιαμάντη ὄχι νὰ προσλαβῆται ἀπὸ τῆς γνώσης τὸ ταμείο, ἀλλὰ ν' ἀφαιρῆ, κάνουν τὴν τέχνη του τὴν πιὸ ἐξαιρετικὴν στὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὰ φορτωμένα μὲ τῆς φράγκικης ἢ τῆς ἀρχαίας σοφίας τῆ σαβούρα... Ὁ Παπαδιαμάντης δούλευε γιὰ κοινὸ μέσ' στὸ πλατύτατο πνεῦμα του τὸν κόσμον ποὺ παρατηροῦσε. Τὸν περνοῦσε ἀπὸ τῆς μνήμης καὶ τῆς κρίσης του τὸ θαυμαστὸ μηχανισμὸ κ' ὕστερα τὸν ὑπάγόρευε, νὰ πῶ εἶτοι, στὸν ἑαυτὸ του.»

Ἀνάμεσα στὴν ταραχὴ καὶ τὴ σύγχυση ποὺ ἐσήκωνε τότε ὁ ἄνεμος τοῦ κοινωνιολογισμοῦ ἔμεινε ὁ Βλαχογιάννης ἀκλόνητος, γιὰ τῆς ὀντότητάς του οἱ ρίζες ἦταν βαθειὰ στερεωμένες στὸ πατρικὸ ἔδαφος. Ὅλη ἐκείνη ἡ ὀχλοβοῆ καὶ ἡ τυμπανοκρουσία τὸν ἔκαμε ὄχι μόνον νὰ βυθισθῆ μὲ μεγαλύτερη ἀποκλειστικότητα στὸν κόσμον τῶν μελετῶν του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ θαρραλέα ἐξόρμησι γιὰ τὴν καταπολέμησή της. Παίρνοντας ἐξωτερικὴ ἀφορμὴ τῆς ἐορτῆς τῆς Ἑθνικῆς Ἑκατονταετηρίδας, θέλησε νὰ βοηθήσῃ γιὰ τὴν ἀπολύτρωσι τῆς νεώτερης γενεᾶς ἀπὸ ἐκείνη τὴ σύγχυση, παρουσιάζοντας τῆς μὲ τρόπο ἐκοπτικὸ καὶ ἐπαγωγὸ τὴ λαμπρότητα τῶν ἀγώνων τῆς Ἑθνεγερσίας. Οἱ τρεῖς μοναδικές στὸ εἶδος τους συγγραφές του «Τὰ μεγάλα χρόνια», «Τὰ παλληκάρια τὰ καλά» καὶ ἡ «Ἱστορικὴ ἀνθολογία» τυπωμένες γύρω στὸ 1930, εἶναι βιβλία ποὺ θὰ ζωοποιοῦν μέσα στὴν ψυχὴ κάθε καινούριας νεοελληνικῆς γενεᾶς τὴν λαμπρὴ ἀνάμνησι τῶν ἀγώνων τοῦ 1821. Ὁ Βλαχογιάννης θὰ μείνῃ ὁ ἀγνότερος καὶ σημαντικότερος ἔθνικὸς φρονηματιστῆς τῆς Ἑλληνικῆς Νεολαίας. Τὰ βιβλία ποὺ ἀναφέραμε πρέπει μὲ κρατικὴ φροντίδα νὰ γίνοντι προσιτὰ σὲ ὅλα τὰ παιδιὰ ποὺ μαθητεύουν στὰ σχολεῖα.

Σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ ἔμεινε ὁ μεγάλος ἱστοριογράφος πιστὸς στὸ πρῶτο του ξεκίνημα. Δέν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ τῆς τόσο διαφημιζόμενες στίς ἡμέρες μας «ἐσωτερικὲς ἀνησυχίες καὶ κρίσεις», «ψυχικὲς ἀναδιπλώσεις καὶ ταλαντεύσεις». Ἡ ἐσωτερικὴ του ἀνάπτυξι εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ὀργανικὴ, πλουτισμὸς αὐτοφουὸς ἀρχικῆς καταβολῆς, προχώρησι πρὸς προκαθορισμένη ἀπὸ βεβαιὰ φύτρα γραμμὴ, στερέωσι καὶ ἐνίσχυσι γνησίου καὶ ἀκιβδήλευτου προσωπικοῦ ἤθους. Προχωρεῖ μαζὶ μὲ τὴ ζωὴ, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη γιὰ πολιτικὲς

καὶ κοινωνικὲς μεταρρυθμίσεις. Τοῦ ἀρκεῖ ὁ πατροπαράδοτος ρουμελιώτικος φιλελευθερισμὸς καὶ ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἐνοχλεῖ ἦταν τὸ ὅτι ὁ σύγχρονος Ἕλληνας δέν εἶναι ὡσάν τῆς ἠρωϊκῆς μορφῆς ποὺ ἐζωοποιοῦσε μὲ τὰ ἱστορικὰ του ἐνθυμήματα. Ἄν εἶχε ἓνα αἷτημα νὰ προβάλλῃ, αὐτὸ ἦταν τὸ αἷτημα τοῦ ἡθικοῦ καθαρμοῦ, τοῦ ἐξαγνισμοῦ τοῦ ἤθους. Ὁ μοναδικὸς του ζῆλος ποὺ ἔδινε νόημα στὴ ζωὴ του ἦταν ἡ προσπάθεια νὰ σώσῃ τῆς ἱστορικῆς πηγῆς καὶ ἡ ζήτησι τῆς ἀλήθειας. Στὰ τελευταῖα του χρόνια ὁ ζῆλος του ἐξελίχθηκε σὲ ἐντονο πάθος ποὺ πολλὲς φορὲς τὸν παρέσυρε σὲ δριμύτατες καὶ ἀδικες ἐπιθέσεις κατὰ προσώπων. Ἐθεωροῦσε χρέος ὑπέρτατο τὴν ἀποκάλυψι τῆς ἀλήθειας. Εἶχε ἐγκολπωθῆ τὴν ὑπόδειξι ποὺ εἶχε κάμει ὁ Σολωμὸς λέγοντας, ὅτι τὸ ἔθνος πρέπει νὰ θεωρῆ ἔθνικὸ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἀληθινὸ. Ὅσο ὅμως κι' ἂν ἦταν κάποτε ἀδικες οἱ προσωπικὲς ἐπιθέσεις του, ἡ πρόθεσί του ἔμεινε ἀγνή καὶ ἀδόλη. Εἶχε μέσα του κάτι ἀπὸ τὴ μονομέρεια τοῦ ζηλωτῆ, κάτι ἀπὸ τὴν ἀποκλειστικότητα τοῦ ἀφιερωμένου σὲ θρησκευτικὴ διακονία ἱεροφάντη.

Ἡ ΤΡΙΠΛῆ ΠΗΓῆ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΤΟΥ ΕΜΠΝΕΥΣΕΩΝ

Ἄν ἀναχθοῦμε στίς πρῶτες ἀφετηρίες τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἐμπνεύσεών του, θὰ διαπιστώσωμε ἀρμονικὴ καὶ κατὰ κάποιον τρόπο «προδιατεταγμένη» συνεργασία τριῶν ἀρχικῶν καταβολῶν. Ἡ οἰκογένεια καὶ τὸ καταγωγὴ, ἡ ἰδιοτυπία τοῦ τοπίου μέσα στὸ περίγραμμα τοῦ ὁποῖου ἐπῆρε τῆς πρῶτες ἐντυπώσεις, καὶ τὸ φιλολογικὸ περιβάλλον ποὺ ἀργότερα ἐπλαισιώσε τῆς πρῶτες του νεανικῆς προσπάθειες συναρμολογούνται σὲ θαυμαστὰ ἀρμονισμένη συγκυρία συντελεστών. Ὁ Βλαχογιάννης εὐρέθηκε «πεσμένος», ὅπως λένε οἱ σύγχρονοί μας ὑπαρξιστές, μέσα σὲ ἓνα κόσμον ποὺ ἐζοῦσε μὲ τὸ θρόλον τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων. Ὅλη του ἡ ζωὴ ἀνεπτύχθη καὶ ἐκινήθη μέσα στούς ὀρίζοντας ποὺ ἀνοιξαν ἐμπρὸς στὰ μάτια τῆς ψυχῆς του οἱ διηγήσεις ποὺ ἀκουσε ἀπὸ τὸ στόμα τῆς μάμης του καὶ τῆς προμάμης του. Δέν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι στὸ πρῶτο φιλολογικὸ του πρωτόλειο ποὺ ἐδημοσίευσε κατὰ τὰ 1892, στὸ διήγημά του «Ξενιτεμὸς» ἡ δεσπόζουσα μορφή εἶναι ἡ κυρούλα του ἡ Σουλιώτισσα Θεῖα - Λάμπρω. «Ἦτανε Σουλιώτισσα ἡ κυρούλα μου ἡ θεῖα Λάμπρω, καθὼς τὴν ἔλεγαν, κ' εἶδε πολλὰ μὲ τὰ μάτια τῆς κ' ἔπαθε πολλὰ». Ἡ ἐνθύμησί της ἔμεινε ἀνεξάλειπτη καὶ ὀδηγητικὴ γιὰ τὴ ζωὴ του. «Εἶναι τόσα χρόνια περασμένα, καὶ κάθουμαι πολλὲς φορὲς καὶ θυμίζουμαι, τὴν κυρούλα μου τὴ συχωρεμένη. Μοῦ φαίνεται νὰ τὴ βλέπω ἀκόμη μπρὸς στὰ μάτια μου, ὅπως τὴν ἔβλεπα τὸν παλιὸ καιρὸ.» Ἀπὸ

τις ἱστορίες ποὺ τοῦ διηγήθηκε ἡ κυρούλα τοῦ ἡ Θειά-Λάμπρω ἐζωοποιήθηκε μέσα τοῦ ἡ ἀληθινή καὶ γνήσια αἴσθηση τῆς ἱστορικότητας. Μὲ αὐτὲς συνετελέστηκε ἡ μύση τοῦ στή θαυμαστὴ ἐνέργεια τοῦ ἱστορικοῦ λόγου, ποὺ ἡμπορεῖ νὰ ἀνασταίνη καθεὶ ποὺ εἶναι μακρυνὸ καὶ περασμένο, εἰκονίζοντας τὸ ὄλοσωμο καὶ ὄλοζώντανο ἐμπρὸς στὸ νοῦ μας. Γιατὶ τὸ Βλαχογιάννη δὲν τὸν ἔφερε στὴ μελέτη τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ στὴ λογοτεχνία ἕνας πόνθος γνωσιολογικὸς καὶ ἐξωτερικὸς. Γιὰ τοὺς περισσότερους ἱστοριοδίφες ἡ ἀσχολία μὲ τὴν ἱστορία ἔχει γίνεῖ ἐπάγγελμα. Ἐνας νέος τελειώνοντας τὶς γυμνασιακὲς τοῦ σπουδὲς βλέπει στὴν ἀπασχόληση μὲ τὴν ἱστορία μέσο γιὰ βιοποριστικὴ ἐπιστημονικὴ σταδιοδρομία. Στὴ λογοτεχνία φέρνει σήμερα τὸ νέο συχνὰ πόνθος ματαιόδοξου αὐτοδιαφημισμοῦ, ἡ λαχτάρα τοῦ νὰ ἴδῃ τυπωμένο τὸ ὄνομά του κάτω ἀπὸ ἐντυπο δημοσίευμα. Ὁ Βλαχογιάννης ὅμως ἐσχετίστηκε, ἀπὸ τότε ποὺ ἐθαμποχάραζε μέσα στὸ νηπιακὸ εἶναι τοῦ τὸ λογικὸ καὶ ἡ συναίσθηση, μὲ τὴ ζωντανὴ ἱστορικὴ ἀνάμνηση καὶ τὸ ζωντανὸ ἱστορικὸ λόγο. Γι' αὐτὸ ἔμεινε καὶ ὁ γραπτὸς τοῦ λόγος ἐμφορημένος ἀπὸ πρωτόγονη ζωτικότητα. Ὁ λόγος τοῦ διασπᾶ τοὺς κανόνες τοῦ χάρτινου ἐκφραστικοῦ τρόπου καὶ πορεύεται νὰ συναντήσῃ τὴ ζωντανὴ λαλιά, ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἀφηγητῆ. Ἄν ἐζούσε σὲ ἄλλες ἐποχές, θὰ ἦταν ὁ Βλαχογιάννης ὁ μέγας ἐπικὸς ἀφηγητῆς ποὺ θὰ εἶχε νὰ ἀφηγηθῆ κατορθώματα ἡρώων «ποὺ πολλὰ εἶδαν καὶ πολλὰ ἔπαθαν» ὡσάν τὸν Ὀμηρικὸ Ὀδυσσεά. Ἡ μοῖρα τοῦ ὅμως τὸν ἔρριξε στὸ στενὸ περιβάλλον τοῦ ἐπαχτίτικου κάστρου, σὲ καιρὸ ποὺ ἡ ἡρωϊκὴ ζωὴ εἶχε ὑποβαθμισθῆ σὲ ἀνάμνηση καὶ ἀφήγηση. Τὸν κόσμον ἐκεῖνον τῶν ἐνθυμημάτων τὸν ἔζησε ἀπὸ τὶς πρώτες ἡμέρες τῆς ζωῆς του. Ἐκεῖ ἐθεμελιώθηκε ἡ γνήσια ἱστορικὴ συνείδηση, ἡ συναίσθηση ὅτι τὰ ἱστορούμενα ἀποτελοῦν ὑπόθεση ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν προσωπικὴ μοῖρα τοῦ ἱστορητῆ.

Ὁ συνηθισμένος ἱστοριοδίφης τυρβάζει περὶ πάντα. Ἀσχολεῖται μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ὅπως θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὴ Γαλλικὴ, τὴν Ἀμερικανικὴ καὶ τὴν Κινεζικὴ. Εἶναι ὑπερήφανος γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ τὴν ἀσυγκίνητη ἀμεροληψία του. Ἡ ἐπιδίωξή του εἶναι νὰ ἱκανοποιήσῃ κάποια τοῦ γνωσιολογικῆς ἀνάγκης, ἂν ὄχι ἄλλους πρακτικώτερους καὶ πεζότερους σκοπούς. Ὁ Βλαχογιάννης εἶναι ἄλλου τύπου ἐρευνητῆς. Ἐχει τὴ συναίσθηση ὅτι ἡ ἐρευνά του ἀφορᾶ τὴ δική του τὴ μοῖρα, αἰσθάνεται ἱερὴ συγκίνηση στὸ ἀντίκρουσμα τῶν φαντασμάτων ποὺ ἀνασταίνει καὶ ἀνακαλεῖ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς λήθης ἡ ἱστορικὴ μνήμη. Ἐμπρὸς τοῦ στέκεται ὄλοζώντανος ὁ κόσμος τῶν Ἀρματολῶν τῆς Ρούμελης, τὰ φερόματά τους, οἱ ἱπποτικὲς τους συνή-

θειες. Γι' αὐτὸ τὸ ὕφος τῆς ἐρευνᾶς του καὶ τῆς ἱστοριογραφίας του εἶναι πάντοτε συγκινημένο, γι' αὐτὸ κι' αὐτὸς «παίρνει μέρος», ξεσπᾶ σὲ δριμύτατες ἐπικρίσεις, δίνει διέξοδο στὴ μαχητικὴ του διάθεση. Παλεύει καὶ ἀγωνίζεται μαζί μὲ τὶς ἱστορικὲς σκιὲς ποὺ ἀνασταίνει μὲ τὴν ἐρευνα καὶ τὴν ἀφήγηση. Ἀκούει κάποια φωνὴ νὰ τοῦ λέῃ: «Ἐδῶ πρόκειται γιὰ δική σου ὑπόθεση», «Res tua agitur», «εἶσαι σὺ ὁ ἴδιος ποὺ κρίνεις ἀπὸ τὸ ἀμείλικτο καὶ ἀδέκαστο τῆς ἱστορίας κριτήριον». Μιὰ τέτια συναίσθηση, ὅσο κι' ἂν κάποτε μένει ἀποκρυμμένη, ἀποτελεῖ τὸ ἐσώτατο κίνητρο κάθε γνήσιας ἱστορικῆς ἐρεύνης. Γράφοντας ὁ Θουκυδίδης τὸ ἔργο του ἐμψυχώνεται ἀπὸ τὸν «ἔρωτα τῆς πόλεως», ἡ σύγκρουση τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴ Δύση ἦταν γιὰ τὸν Ἡρόδοτο ὑπόθεση ποὺ τὸν συγκινοῦσε ὡς ἄτομον ποὺ ἀνῆκε στὸ γένος τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Βλαχογιάννης ἐπέρασε τὰ πρώτα τοῦ χρόνια γύρω στὸ κάστρο τοῦ Ἐπαχτοῦ, ὅπου ἦταν ἐγκατεστημένοι οἱ Σουλιῶτες περνώντας μιὰ ζωὴ ἀναμονῆς. «Πέρασαν ἀπὸ τότε πολλὰ χρόνια, καὶ χάθηκε τὸ Σουλι καὶ ξανάγινε ἡ Πατρίδα. Καὶ σάν κατακάθισεν ἡ λαύρα τοῦ πολέμου κι' ἔσβυσε τῆς τρομάρας ὁ καπνός, μαζεύτηκαν ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ τὰ σκορπισμένα παλληκάρια τοῦ Σουλίου κι' ἦρθαν νὰ ζητήσουν καταφύγιο στὸ ψηλὸ καὶ τ' ἀπάτητο κάστρο τοῦ Ἐπαχτοῦ». Περιμένοντας νὰ ξαναπᾶν στὸ Σουλι ἔβλεπαν πῶς τὰ χρόνια τοὺς ἐφευγαν μὲ μάταιη ἀναμονή, πῶς τοὺς ἔμενε μόνο ἡ ἐνδοξη ἀνάμνηση καὶ τὰ δάκρυα. Καθὼς περνοῦσε ὁ καιρὸς ἔκανε θαμπὰ τὰ περασμένα, ἀδυνατίζε τὴν ἐλπίδα καὶ ὄλους τοὺς ἔρριχνε στὴν ἀνάμνηση τῶν περασμένων. Μέσα στὸν κόσμον ἐκεῖνον, ὡσάν ἐπιβίωμα ἄλλης ἐποχῆς, ἔσερνε τὰ βήματά της ἡ θειά-Λάμπραινα ἡ κυρούλα του, ποὺ μὲ τὰ ἀφηγήματά της ἐξυπνοῦσε μέσα στὴν ψυχὴ του τὰ πρωτοφανέρωτα φτερουγίσματα τοῦ λογισμοῦ καὶ τῶν πρώτων συναισθημάτων τὰ σκιρτήματα. «Ἐβγαίνε μὲ κόπο στὴ βίγλα τοῦ Φόλιο Κόκα καὶ ἀγνάντευε πέρα κατὰ τ' Ἀσπραλῶνι, δὲξ ἀπὸ τὸ κάστρο, ποὺ συνηθίζανε νὰ μαζεῦονται οἱ Σουλιῶτες καὶ νὰ λέν τὰ βάσανα καὶ τὰ θυμήματά τους». Μέσα στὸ διήγημα τοῦ Βλαχογιάννη ἡ κυρούλα του φαντάζει ἴδια ἡ Δόξα, ὅπως τὴν παρέστησε ὁ Σολωμός, νὰ περιπατῆ ἐπάνω στὴν ὀλόμαυρη ράχη τῶν Ψαρῶν διαμνημονεύοντας, «μελετώντας» ὅπως λέει ὁ ποιητῆς, τὰ λαμπρὰ παλληκάρια. Ἡ διάθεση ἐκείνης τῆς Σουλιώτισσας μετεφυτεύθηκε στὴν εὐκόλοπλαστη ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ ἔφθασε νὰ γίνῃ αἰωνόβιο δέντρο ριζωμένο στοὺς δέλτους τῆς ἱστορίας. Ἐνας κόσμος ὀλόκληρος ἔγερνε στὴ δύση του καὶ ἐβυθίζονταν στὰ ρεύματα τῆς Λήθης. Ἡ θειά Λάμπρω ἐδοκίμαζε νὰ ἀντικόψῃ τὸ φθοροποιὸ τοῦ χρόνου κατρακύλισμα μὲ τὸν προφορικὸ ἀτεχνοὺς λόγο της. Ὁ

έγγονός της ό Γιάννης Βλαχογιάννης αντιπαλεύει κρατώντας στα χέρια τό κοντύλι του Ιστοριογράφου και του λογοτέχνη.

Ό σέ θαμπή ανάμνηση ύποβαθμιζόμενος κόσμος του Έπαχτίτικου κάστρου είναι άγκιστρωμένος για τό Βλαχογιάννη μέσα σέ εδρότερη τοπική και χρονική περιοχή. Είναι ένα κομμάτι άπό τό σύνολο που λέγεται Έλληνική πατρίδα και Έλληνικός λαός.

Η ψυχή που του έμιλούσε μέσα άπό τά χείλη της κυρούλας του ήταν ένα κομμάτι άπό τή λαϊκή Έλληνική ψυχή! Προλογίζοντας τήν έκδοση τών « Προπυλαίων » του στα 1908 έγραφε: « Βγαλμένος είμαι άπό τή λαϊκή ψυχή κι' έγώ. Κάθε μου όνειρο πριν πάρη σάρκα πρέπει — ό όπογραμμισμός είναι του Βλαχογιάννη — «νά πιάση ρίζες άπ' τή λαϊκή ψυχή. Πρέπει νά ποτιστή άπό τήν πηγή της. Δέν είμαι ξένος της έγώ. Είμαι άπό τήν Έλλάδα τήν πλατειά και τή μεγάλη». Για τό Βλαχογιάννη οι έννοιες λαϊκή ψυχή και έλληνική ψυχή είναι ταυτόσημες. Αξίζει νά

συγκαταριθμηθί ό Βλαχογιάννης στους συγγραφείς τούς έμφορημένους άπό άγνή και άπειρη άφοσίωση στο λαό. Με τή διαφορά ότι δέν έχώριζε ποτέ τό λαό άπό τήν Έλληνική πατρίδα. Λαός είναι για τό Βλαχογιάννη ό Έλληνικός λαός. "Αν θέλαμε, συμμορφωνόμενοι με τή συνήθεια τής έποχής, νά χρησιμοποιήσωμε έναν άπό τούς καθιερωμένους συμβατικούς δρους, θά έλέγαμε ότι ό Βλαχογιάννης είναι έρμηνευτής του Έλληνικού λαϊκισμού. Γι' αυτόν ήταν άκατανόητος ένας κοινωνιολογικά έννοημέ-

νος λαϊκισμός, που βλέπει τό λαό όχι ως έθνικό σύνολο, αλλά ως κοινωνική τάξη. "Όταν ή σοσιαλιστική πτέρυγα του δημοτικισμού άπευδύνωσε τό λαϊκισμό άπό τό Έλληνικό έθνικό του περιεχόμενο, ό Βλαχογιάννης άντετάχθηκε με όλη τή δύναμη τής ψυχής του. "Εμεινε πιστός στο άρχικό

έθνικό ξεκίνημα του δημοτικισμού. Γνήσιος πάντοτε λαϊκιστής έπίστευε ότι κάθε δημιουργική πράξη πηγάζει άπό τή λαϊκή ψυχή. Γι' αυτό έστάθηκε με άπόλυτη έχθρότητα άπέναντι στη λογία παράδοση, προςκαθετι που δέν είχε άμεση άπό τό λαό καταγωγή. Μια τέχνη που δέ θά είχε για ύπόβαθρό της τή λαϊκή πραγματικότητα ήταν για τό Βλαχογιάννη άνεδαφική. Γι' αυτό πηγή τών λογοτεχνικών του έμπνεύσεων έστάθηκε πάντοτε ή λαϊκή πραγματικότητα, ή ζωή του άπλου λαού. "Εχοντας ζήσει κοντά στο λαό είχε αισθανθί τή δροσερότητα τής λαϊκής ψυχής, τήν άπλότητα και τήν ελικρίνειά της.

Τή λαογραφική ιδιοτυπία του τόπου τής

καταγωγής του τήν είχε ζήσει βαθύτατα. Για τό Βλαχογιάννη ό άρχικός ποιητικός πυρήνας ύπάρχει στη φυσική αντικειμενικότητα. Η αντικειμενική θεώρηση τών φυσικών δεδομένων ήταν ή πρώτη πηγή τών έμπνεύσεων του. Δέν έχει όμως γι' αυτόν ή έννοια του αντικειμενικά δεδομένου τήν άποκλειστικότητα που θά ήθελε νά του προσδώσει ένας μονόπλευρος φυσιοκρατισμός. Δεδομένο αντικειμενικό είναι για τό Βλαχογιάννη εκτός άπό τή φυσική και τήν ψυχολογική πραγματικότητα, άκόμη και τό παραμύθι.

Ο ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΑ 1912

E.Γ.Δ. Κ.Ε.Π.
IOANNINA 2008

ό θρύλος, ή ιστορική ανάμνηση, τὸ "Έθνος. "Αν ή ματιά του είναι άπολυτρωμένη από τή μονομέρεια τοῦ φυσιοκρατισμοῦ, τοῦτο όφείλεται στην ιδιοτυπία τῆς στενῆς τοῦ πατρίδος ποῦ τοῦ έδωκε τις πρώτες έντυπώσεις. Ο Βλαχογιάννης ζῆ και αίσθάνεται όπως ένας Έπαχτίτης τοῦ λαοῦ. Κάτι ψιθυρίζει μέσα στην ψυχή του τὸ παλιό παραμῦθι. Τὸ λαϊκό έθιμο ζῆ μέσα του ως κανόνας ζωῆς. Όλα τὰ φερσίματα τῆς συμπεριφοράς του πρέπει νά έναρμονίζωνται με τήν πατροπαράδοτη ρήτρα, όπως τήν επέβαλλε ὁ στενός τόπος τῆς ιδιαίτερης κατάγωγῆς του. Τὰ βουνά και τὰ λαγκάδια τοῦ τόπου του Ίσκιωναν πάντα τήν ψυχή του. ΟΙ λαχτάρες και οί έλπίδες τοῦ λαοῦ ἦταν και δικές του. Τὰ λεγόμενα καινούρια ρεύματα, ποῦ τὰ διαλαλοῦσαν πολλοί από τοὺς παλαιοὺς φίλους του, τὸν άφηναν άσυγκίνητον. Για τὸ Βλαχογιάννη τὸ μεγαλύτερο άθλημα τοῦ λαοῦ ἦταν ἡ Έθνεγεροσία τοῦ Είκοσιένα. Μιά φτωχική καλύβα έθνικῆς έλευθερίας κατάρθεσε νά στήση ὕστερα από ἡρωϊκοὺς άγωνες αὐτός ὁ λαός. Και ἦταν για τὸν Ιστοριογράφο μας Ιερόσυλο έγκλημα κάθε προσπάθεια ποῦ θά άποτολμοῦσε νά χαλάσει τῆ φτωχική καλύβα. "Έτσι συνταυτίζεται σέ δεσμό άκατάλυτης ένότητας ἡ στενή και πλατειά Έλληνική πατρίδα.

Και ἡ οικογενειακή καταγωγή και τὸ στενὸ περιβάλλον έστάθηκαν συνθήκες άπόλυτα εὐνοϊκές για τήν ανάπτυξη τοῦ ταλάντου του. "Αλλά κοντά σ' αὐτά έπιβοηθητική έδείχτηκε και ἡ φιλολογική συγκυρία στὸν καιρὸ τοῦ λογοτεχνικοῦ του ξεκινήματος, ποῦ σημειώνεται γύρο στὰ 1892 με τήν έκδοση μικρῆς συλλογῆς διηγημάτων του με τὸν τίτλο «Ίστορίες τοῦ Γιάννου Έπαχτίτη». Ἦταν, όπως έγραφε κρίνοντάς τήν ὁ Παλαμάς, «βιβλιάριον άπλά και φτωχικά τυπωμένον μόλις έξηκοντασέλιδον.»

Λίγα χρόνια προῦτερα φθάνοντας ὁ Βλαχογιάννης στην Πρωτεύουσα είχαν έγγραφῆ στή Φιλολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου και για νά έξοικονομη τὰ έξοδα τῆς συντηρήσεως του έκανε ιδιαίτερα μαθήματα και διώρθωνε τὰ τυπογραφικά δοκίμια στην «Έφημερίδα» τοῦ Κορομηλά. Τις δυσκολίες τῆς ζωῆς τις αντιμετώπιζε ὁ νεαρός τότε Έπαχτίτης με ὀση άγωνιστική διάθεση θά έπαιρνε μέρος σέ μία πολεμική σύγκρουση, αν έξοῦσε στην εποχή τοῦ Είκοσιένα.

Στὸ φιλολογικό στερέωμα γύρο στὰ 1890 τὰ λαμπρότερα ὀνόματα ἦταν ὁ Παλαμάς, ὁ Κρυστάλλης, ὁ Μήτσάκης, ὁ Καρκαβίτσας και ὁ Δροσίνης. Νωπή ἦταν άκόμη ἡ έντύπωση ποῦ έκαμε τὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρη τυπωμένο στὰ 1888. Ο Καρκαβίτσας είχε άρχίσει νά γράφει διηγήματα από τὰ 1885 και έστάθηκε κορυφαίος μέσα σέ μία ὀμάδα συγγραφέων ποῦ ἤθελαν νά δημιουργήσουν τέχνη καθαρά ελληνική, με ελληνικά θέματα και ελληνικοὺς τύπους. Στὰ 1892 ὁ

Καρκαβίτσας έγραψε τὸν περίφημο πρόλογο ποῦ προέταξε στὰ «Διηγήματά» του και έδήλωνε ὅτι προσχώροσε στὸ δημοτικισμό. Ἡ μετάσταση τοῦ Καρκαβίτσα στὸ νέο στρατόπεδο έδυνάμωσε τῆ δημοτικιστική κίνηση και καθώρισε ὀριστικώτερα τήν κατεύθυνσή της. Συνηθισμένο είναι νά ὕποτιμοῦμε τήν φιλολογική εργασία εκείνης τῆς γενεᾶς χαρακτηρίζοντάς τήν με τὸν ὕποτιμητικό τίτλο τῆς ἡθογραφίας. Οί γενεές ποῦ ἦρθαν ὕστερα διαπιστώνουν με ὕπερηφάνεια ὅτι «έξεπέρασαν» εκείνοὺς τοὺς σκοποὺς και έπροχώρησαν σέ άνοικτότεροὺς ὀρίζοντες. Δέν έκριναν ὀμως, πὼς αξίζει τὸν κόπο νά έξετάσωμε τί ἤθελε και από ποῦ έρχόταν εκείνο τὸ κίνημα. Τὸ θεωροῦμε ως άντανάκλαση στὸ λογοτεχνικό πεδίο τῶν λαογραφικῶν έρευνῶν και δέν δυσκολευόμαστε νά τὸ καταδικάσωμε με τῆ δικαιολογία ὅτι δέν ἦταν αὐθόρμητο. Παρ' ὀλα αὐτά δέν μάς πέφτει καθόλου δύσκολο νά έγκωμιάζωμε έργα ποῦ δέν είναι τίποτε άλλο παρά μεταφορά στὸ φιλολογικό πεδίο τῆς τεχνικῆς τοῦ κοινωνιολογικοῦ και ψυχαναλυτικοῦ φροντιστηρίου.

Κανέναν δέν ἡμπορεῖ νά άρνηθῆ ὅτι οί λαογραφικές μελέτες έστάθηκαν για τῆ γενεᾶ εκείνη Ισχυρὸ κίνητρο λογοτεχνικῆς δημιουργίας. Θά ἦταν άδικο ὀμως νά μη ὀμολογήσωμε ὅτι και οί μελέτες ποῦ αναφέραμε έντάσσονται στὸ πλαίσιο γενικώτερης κοσμοθεωρίας. Δέν πρέπει νά λησμονάμε ὅτι μόνο κατά τήν πρώτη δεκαετία τοῦ αἰῶνος μας ἡ Λαογραφία έτακτοποιήθηκε σέ αὐτοτελή έπιστημονική μάθηση. Στὸν προηγούμενο ὀμως καιρὸ οί σχετικές με τήν ὀκοδόμησή της προσπάθειες έστεκαν άκαθόριστες και δέν είχαν δημιουργήσει ανεξάρτητη και δική τους περιοχή. "Αν παρακολουθήσει κανείς τήν πρώτη τους πηγή και προέλευση, θά φθάσει στις άρχές τῆς δεκάτης ένάτης εκατονταετίας και θά ανακαλύψει τήν πρώτη τους αφετηρία μέσα στην περιοχή τοῦ Ρωμαντισμοῦ. Ἡ κεντρική αντίληψη, από τήν ὀποία άφορμῶνται ὀλες οί δευτερεύουσες, ἦταν αὐτή ποῦ έδέχονταν ὀσαν ὕπαρκτή μεταφυσική ὀντότητα τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ βλέποντας σ' αὐτὸ τήν άρχική πηγή ὀλων ανεξαιρέτως τῶν δημιουργικῶν δυνάμεων. Ξεχωρίζει ὁ Ρωμαντισμός τῶν άρχῶν τῆς δεκάτης ένάτης εκατονταετίας τὸ λαϊκό σύνολο, θεωρώντας το ως ζωντανή ὀργανική ένότητα και ὀλες τις μορφές ζωῆς ὀσες άπορρέουν άπ' αὐτὸ, τις αντιπαράθετει στις σκόπιμες και κατά σύμβαση έπινοήσεις τοῦ ατόμου ποῦ ξεκόβεται από τῆ λαϊκή ένότητα. Μόνο ὀ,τι πηγάζει κατ' εὐθεϊαν, πιστεύει ὁ ρωμαντικός, από τήν ὀργανική ένότητα τοῦ λαϊκοῦ πνεύματος, εκφράζει και έρμηνεύει αὐθεντικά τις θεϊκές δημιουργικές δυνάμεις ποῦ άποτελοῦν τὸν κρυμμένο πυρῆνα τῆς μεταφυσικῆς πραγματικότητας. Γι' αὐτὸ ἡ λαϊκή ποίηση και ἡ λαϊκή ζωῆ έπήρε για τοὺς ρωμαντικοὺς α-

ναμφισβήτητη ὑπεροχή συγκριτικά μὲ τὴν τέχνη προσωπική ποίηση καὶ μὲ τίς συμβατικές μορφές τῆς διαβίωσης ὅσες δὲν ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ὀργανική ζωὴ τοῦ λαοῦ. Τὰ ὁμηρικά ποιήματα, εἶπαν οἱ ρωμαντικοί, ἀδύνατο εἶναι νὰ τὰ συνέθεσε ἕνας προσωπικός τεχνίτης. Ὁ δημιουργικός ποιητικός ὄργασμός ποῦ τὰ ἐμψυχώνει, μαρτυρεῖ ὅτι εἶναι δημιουργήματα συλλογικά τοῦ λαϊκοῦ πνεύματος, λαϊκά τραγούδια ποῦ συνεχωνεύθηκαν σὲ μεγαλύτερες ἐνότητες. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους οἱ ἀντιρρήσεις ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ δημιουργηθῇ στὶς ἀρχές τῆς περασμένης ἑκατονταετίας ζωηρότατο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ δημώδη ἄσματα τῶν λαῶν, γιὰ τίς λαϊκές διαλέκτους καὶ γιὰ τὰ ἔθιμα, «τὰ ἦθη» ὅπως τὰ ἔλεγαν τότε, ποῦ εἶχαν διατηρηθῆ στὶς ἀγροτικές περιοχές, ὅσες ἐστέκονταν σὲ ὀργανική μορφή διαβίωσης.

Ἄξιζει νὰ προσέξῃ κανεὶς ὅτι καὶ ὁ Βλαχογιάννης συμμερίζεται τὴν ἀντίληψη ποῦ θεωρεῖ τὰ ὁμηρικά ποιήματα συναποτελεσμένα ἀπὸ μικρότερα λαϊκά τραγούδια. «Στὸ βιβλίο τοῦ «Κλέφτες τοῦ Μοριά» σελ. 197 γράφει τὰ ἀκόλουθα: «Καὶ τὴν ἀρχαία ἐπική ποίηση (Ἡ Ἰλιάδα εἶναι καλοταίριαστη περιγραφική σύνθεση ἀπὸ λαϊκά τραγούδια ποῦ περιγράφουν ἐπεισόδια τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου) ἂν τὴν ἀναλύσῃς, θὰ βρῆς πῶς τὰ θέματά της εἶναι βγαλμένα ἀπὸ περιστατικά μικρά, καὶ μ' ὄλο ποῦ ἄλλα χέρια δευτερότερα χωνέψανε τὰ μερικά τραγούδια σὲ ἔπη μακρονόητα καὶ μεγαλόπνοα, ὅμως ἡ ἐπιστημονικὴ κρίση δὲ δυσκολεύεται τὰ καθαρὰ δημοτικά κομμάτια νὰ τὰ ξεχωρίσῃ, μ' ὄλο ποῦ ὁ συνθέτης τοῦ δευτέρου χεριοῦ ἦτανε κι' αὐτός λαϊκός ποιητής, ὅπως ὁ κάθε ποιητής ἦτανε τότε». Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Βλαχογιάννης ἀναφέρεται στὶς ἔρευνες τῶν Γερμανῶν κλασσικῶν φιλολόγων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Lachmann ποῦ ἤθελε νὰ ἀποσυνθέσῃ τὰ ὁμηρικά ποιήματα σὲ μερικώτερα ἄσματα. Ἡ νεώτερη ὅμως ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἔφθασε στὴν ἐπίγνωση ὅτι ὅλες ἐκεῖνες οἱ προσπάθειες ἐβγήκαν ἀπὸ περιέργη, ὅπως πολὺ χαρακτηριστικά εἶπε ὁ Wilamowitz, σύζευξη ὀρθολογιστικῶν καὶ ρωμαντικῶν τάσεων, ποῦ παρεγνώριζαν τὴν οὐσία τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως. Τὸ ὅτι ὅμως ὁ Βλαχογιάννης στὰ 1935 παραλληλίζει τὴν Ἰλιάδα μὲ τὰ δημοτικά τραγούδια δείχνει πόσο βαθειά ἦταν ριζωμένη ἡ πεποίθησή του ὅτι ἡ λαϊκὴ ψυχὴ ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ κάθε γνήσιας ποιητικῆς δημιουργίας.

Δὲν χρειάζεται νὰ σπαταλήσῃ κανεὶς πολλὰ λόγια γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ καὶ ἡ λαϊκὴ ψυχὴ, ὅπως τὴν ἐννοοῦσαν οἱ ρωμαντικοί, διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς λαϊκῆς μάζης, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται ἡ σύγχρονη ὁμαδικὴ ψυχολογία καὶ ὁ κοινωνιολογισμός. Ἡ ἔννοια τῆς λαϊκῆς μάζης εἶναι μηχανιστικὴ καὶ ὀλισθηρὴ, ἡ ἔννοια τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ εἶναι

ὀργανικὴ καὶ πνευματοκρατορικὴ. Ἡ ἔννοια τῆς λαϊκῆς μάζης εἶναι ἀποχρωματισμένη ἱστορικὰ καὶ ἐθνικὰ, ἐνῶ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ θεωρεῖται ὡς ἡ μεταφυσικὴ οὐσία τῆς ἐθνότητος, ὡς ζωντανὴ δύναμη. Γιὰ τοὺς ρωμαντικούς ὑπάρχει ἀπόλυτη ταυτότητα μεταξὺ τοῦ λαϊκοῦ καὶ ἐθνικοῦ πνεύματος. Ἡ δυναμικὴ ἐκδοχὴ τῆς λαϊκῆς μάζης ὀδηγεῖ στὴν ἰδέα τῆς δικτατορίας, ἐνῶ ἡ ἔννοια τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ ἐπιβάλλει τὸ σεβασμὸ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ. Ἔτσι ἐξηγεῖται γιὰ τὸν ὁμηρικὸν λαόν, παρ' ὅλη τὴν τάση τους πρὸς τὸν ἱστορισμό, στὸ πολιτικὸ πεδίο ἦταν κατὰ τὴν μεγάλη πλειοψηφία ὁπαδοὶ τοῦ Φιλελευθερισμοῦ. Δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐνθερμότερους ὑποστηρικτὲς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ Φιλελευθερισμοῦ ἦταν ὁ Chateaubriand καὶ εἶναι ἐπακόλουθο τῆς γενικῆς γραμμῆς τοῦ ρωμαντισμοῦ τὸ ὅτι καὶ οἱ δικοὶ μας Ἄλ. Σοῦτσος καὶ Ἀχ. Παράσχος ὡς μοναδικὴ τους ἀρετὴ εἶχαν νὰ δείξουν τὸν ἐθνισμό τους, τὸν ἐνθουσιασμό τους καὶ τὸν ἀγῶνα τους γιὰ τὴν προάσπιση τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Γενικὰ ἡ ρωμαντικὴ κίνηση κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα κατέχεται ἀπὸ πνεῦμα λαϊκιστικὸ, ἐθνικιστικὸ καὶ φιλελευθερο. Ἡ ἔρευνα, ποῦ ἔχει σκοπὸ νὰ μελετήσῃ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ λαϊκοῦ πνεύματος, ἦταν γιὰ τοὺς ρωμαντικούς σύγχρονα καὶ ἔρευνα ποῦ ἀπεκάλυπτε τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς συλλογικῆς ἐθνικῆς ψυχῆς. Ὅλες οἱ ἀναζητήσεις οἱ ἀναφερόμενες στὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς λαϊκῆς ἰδιότητος τῶν ἐθνότητων ἔχουν τὴ ρίζα τους στὴ μεγάλη κίνηση ποῦ ἐδημιούργησε ὁ ρωμαντισμός.

Ἄν ἰδοῦμε ἀπὸ τὴ σκοπιὰ αὐτὴ τὰ πράγματα, θὰ ἐννοήσωμε ὅτι ἡ μελέτη τῶν ἠθῶν τοῦ λαοῦ δὲν ἐδούλευε σὲ πραγματογνωστικούς σκοπούς. Μελετώντας τὰ γνήσια ἦθη τοῦ λαοῦ, ποῦ εἶχε μείνει ἀδιάφορος ἀπὸ τίς διαστρεβλωτικὲς ἐπιδράσεις τῆς δῆθεν πολιτισμένης ζωῆς, ἐπίστευε ὁ ρωμαντικός ὅτι ἀπεκάλυπτε τὰ ἀληθινὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς, ὅτι ἐρχόταν σὲ ἀμεση ἐπαφὴ μὲ τίς δημιουργικὲς δυνάμεις ποῦ ἐκπηγάζουν ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ πραγματικότητα. Τὰ «ἦθη» τοῦ λαοῦ καὶ τὰ ποιητικὰ του δημιουργήματα, ἐννοημένα ὡς ἐκδηλώσεις τῆς δημιουργικότητος ποῦ κρύβεται μέσα στὰ βάθη τῆς ἀδιαστρέβλωτης λαϊκῆς ψυχῆς, μᾶς εἰσάγουν, κατὰ τοὺς ρωμαντικούς, στὴν περιοχὴ τῆς ἀληθινῆς καὶ γνήσιας πνευματικότητος καὶ μᾶς δίνουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναζωογονήσωμε τὴν ἐμπνευσή μας μέσα στὰ νάματα ποῦ ἐκπηγάζουν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς. Μέσα στὸ πλαίσιο τέτιας λογῆς ἀντιλήψεων ἐστάθηκε δυνατό νὰ πάρῃ τὸ δημοτικιστικὸ νεοελληνικὸ κίνημα κατὰ τὴ δευτέρη δεκαετία τῆς περασμένης ἑκατονταετίας μεγαλύτερη ὁρμή, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποῦ ἐξεδόθηκε ἡ συλλογὴ τοῦ Fauriel καὶ ἔσκυψε

εύλαβικά επάνω στα δημόδη άσματα ο Διονύσιος Σολωμός. Όταν άργότερα, γύρω στο ένενηκοστό έτος της ίδιας εκατονταετίας, έκαμε ο δημοτικισμός τη δεύτερη μεγάλη του έξόρμηση, δέν είχε άλλο έδαφος για να χρησιμοποιήση ως άφειτρία του παρά εκείνο που είχαν κρατήσει στην κατοχή τους οι άνοργάνωτες και διάχυτες λαογραφικές έρευνες με οδηγό τους τόν Ν. Πολίτη. Είναι έξω από τά όρια της μελέτης μας ή εκτίμηση των επιδράσεων που άσκησεν ή ανάπτυξη της γλωσσολογικής έπιστήμης και οι φυσιοκρατικές και πραγματολογικές τάσεις στη φιλολογική κίνηση εκείνης της εποχής. Μας άρκει μόνο να διαπιστώσωμε ότι στο έργο που άρχίζει τότε ο Βλαχογιάννης ξαναζή ή πιστη στη δημιουργικότητα της λαϊκής ψυχής, θεωρημένης ως έθνικής έλληνικής ψυχής. Η πνευματική του ύπόσταση και οι πρώτες επιδράσεις της ζωής συνεργούν άρμονικά για να ζωοποιηθούν μέσα στην ψυχή του νεαρού Έπαχτίτη οι τάσεις που είχαν άρχισει με την πρώτη στον ίδιον αιώνα φάση του δημοτικισμού. Δέν πρόκειται όμως για την άνάσταση του ρωμαντισμού στην ξεπερασμένη πιά μορφή του.

Τό πνεύμα της πραγματοκρατίας και της φυσιοκρατίας σημειώνει έντονα την παρουσία του στο έργο του νεαρού Βλαχογιάννη. Ο γλωσσικός ρεαλισμός του, ο κάπως άκαμπτος, που θά τον παρακολουθήση σε όλη του την κατοπινή συγγραφική σταδιοδρομία, ήταν άπόκτημα της νέας εποχής. Η άπόλυτα πραγματολογική κατεύθυνση των ιστορικών του άναζητήσεων, ή δίψα για την άποκάλυψη των πραγματικών ιστορικών γεγονότων έχουν την προέλευσή τους στο πραγματολογικό πνεύμα της εποχής. Στερεωμένος όμως με άκατάλυτους δεσμούς στο πατρικό έλληνικό έδαφος δέν άφηκε να σβηστούν μέσα του οι παλιές αγάπες. Ο Κ. Χατζόπουλος και ο Κ. Θεοτόκης που τότε μαζί του ξεκίναγαν δέν ήμπόρεσαν να δείξουν την ίδια σταθερότητα. Ο Βλαχογιάννης έμεινε πάντα πιστός στην Έλληνική Ιδεολογία, στη Μεγάλη Έλληνική Πατρίδα, γιατί αυτή ήταν ή βαθύτερη λαχτάρα της ζωής του από νήπιο άκόμη. Μένοντας πιστός στην έθνική ιδέα αίσθάνονταν ότι έμενε πιστός στον ίδιο τόν έαυτό του. Στην προσωπική του ένότητα συνεχωνεύθηκαν ή στενή και ή μεγάλη πατρίδα, ή λογοτεχνία και ή λαογραφία, ή ιστορία και ή τέχνη.

Άρκει, για να δείξωμε ότι οι διαπιστώσεις που προηγήθηκαν είναι σύμφωνες με τά πράγματα, να παραθέσωμε άπόσπασμα άπό την κριτική που έγραψε ο Κ. Παλαμάς παίρνοντας άφορμή από τη συλλογή «Ιστορίες του Γιάννου Έπαχτίτη». Ολόκληρη ή κριτική αναδημοσιεύτηκε έπειτα στα «Πρώτα Κριτικά». Τό άπόσπασμα που μας ένδιαφέρει είναι τό άκόλουθο: «Άρρενωπή τις μελαγχολία αναδίδει έξ αυτής, ή μελαγχο-

λία ή έκ των ένδόξων άναμνήσεων, των βαθμηδόν άμαυρουμένων, τας όποιας μάτην ζητούν να άναζωπυρώσουν οι πατριώται και να ψάλλουν οι ποιηταί, ή έκ των πατρίων παραδόσεων, τας όποιας μάτην άκόμη φυλάττουν όλίγοι άπλοϊκοί άγρόται, και λατρεύουν οι ποιηταί πάλιν. Καί των ιστοριών αυτών ή γλώσσα, ως ή ψυχή των, είναι ή γλώσσα του λαού. Άλλ' ως ή ψυχή των είναι μέρος τι μόνον εύχαρηκτήριστον της πανελληνίου ψυχής, ούτω και ή γλώσσα των, άγνωτάτη δημοτική, ποικίλλεται υπό λέξεων και φράσεων, αίτινες προσδίδουν εις αυτήν τοπικόν κάπως χαρακτηήρα και περισπώσι την προσοχήν του άναγνώστου». Ο Παλαμάς είχε διαγνώσει τις πηγές από τις όποιες άντλούσε την έμπνευσή του ο πρωτοφανέρωτος τότε λογοτέχνης και είχε διακρίνει ότι με τό «πτωχά τυπωμένον βιβλιάριον» άνοιγε, τό δρόμο της μιá ισχυρή και ιδιότυπη λογοτεχνική προσωπικότητα. Είναι πολύ ένδεικτική, για την αυτοπεποίθηση του Βλαχογιάννη στη δύναμή του, ή φτωχική έξωτερική εμφάνιση της πρώτης συλλογής του, κατ' αντίθεση προς τη συνήθεια των λογοτεχνικών νεοσσών της εποχής μας, που στηρίζουν περισσότερες έλπίδες στην πολυτέλεια του χαρτιού και στην κομψη έκτύπωση παρά στην άξία του περιεχομένου.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

Η άπασχόληση του Βλαχογιάννη με την Ιστορία του Εικοσιένα συγχρονίζεται με τις άρχές της πρώτης του ήλικίας. Όταν ο Κ. Δημητριάδης (βλ. Ν. Έστία Τόμ. 38 σελ. 790) του έθεσε τό έρώτημα, πότε άρχισε να γράφη για τό Εικοσιένα, έδωκε την άκόλουθη άπάντηση: «Για τό Εικοσιένα! Μά θάλεγα έκ γενετής. Άπό νήπιο χείδευα με λαχτάρα τά ιστορικά βιβλία πουδχαν ζωγραφίς των Καπεταναίων και ζήλευα τούς άλλους που μόραγαν να τά διαβάζουν. Είναι άπό τά πρώτα μου χρόνια μεγάλον έρωτα για την Ιστορία μας και για τά γράμματα. Καθόμουν νύχτες ολάκαιρες πλάι στο τζάκι ν' άκούω μ' όλη μου την προσοχή τις γριές Σουλιώτισσες στον Έπαχτο, να μου ιστορούνε τη μεγάλη Έπανάσταση... Έτσι άπό μωρό ζούσα μέσα στο Εικοσιένα. Καί ο μοναδικός μου έρωτας ήτανε πάντα ή Πατρίδα και ή Ιστορία της». Σ' αυτή την αυτοεξομολόγηση θά ήμπορούσε κανείς να προσθέση ότι και τό Εικοσιένα έζούσε μέσα στην ψυχή του Βλαχογιάννη. Έταξε για σκοπό της ζωής του να συγκεντρώση κάθε γραπτό μνημείο που είχε σχέση με τόν ιερό άγώνα της Έθνεγερσίας. Τό κύριο θέμα των ιστορικών του άπασχολήσεων τό άποτέλωσε ο άγώνας της Έπαναστάσεως και με κέντρο αυτόν έπροχώρησε σε άναδρομές στα προεπαναστατικά χρόνια και στην παρακολούθηση των ιστορικών άποτελεσμά-

των τῆς Ἐθνεγεροίας ἕως τὰ 1864. Τῆ συλλογῇ τῶν ἱστορικῶν πηγῶν τὴν ἄρχισε ἀπὸ τὰ ἐφηβικά του χρόνια ὑποβάλλοντας τὸν ἑαυτό του σὲ σκληρὲς στερήσεις καὶ διαθέτοντας ὄσα χρήματα ἐκέρδιζε ἀπὸ τὰς ἰδιωτικὰς παραδόσεις καὶ τῆ δημοσιογραφικῆ του ἐργασίᾳ.

Ἐδειχνε ἔτσι ὅτι τῆ συλλογῇ καὶ τὴν ἐκδόσιν τῶν ἱστορικῶν πηγῶν τὴν εἶχε θεωρήσει ὡς τῆ σοβαρῶτερη ἀπασχόληση τῆς ζωῆς του. Δὲν τὸν ἔφερνε πρὸς αὐτὴ κανένα ἄλλο κίνητρο παρὰ μόνον τὴν ἀγάπην καὶ τὴ ἀφοσίωσιν. Στὴν ἐργασίᾳ του τὸν ἐφώτιζε θεϊκὸς ἔρωσ καὶ λατρεία πρὸς τὴν ἱστοροῦμένην ἐποχὴν. Δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ προστρέξῃ στοὺς ἐπαγγελματίους ἱστοριογράφους γιὰ νὰ βοηθηθῇ ἀπὸ τὴν τεχνικὴν τῶν μεθοδολογικῶν τοὺς ὁδηγίων. Τὸν ὁδηγεῖ μὲ ἀσφάλειαν ἡ ἱστορογῆ, ἡ ἐσωτερικὴ ἐσώψυχη σύνθεσις μὲ τὰ ἱστοροῦμένα καὶ τὴν κριτικὴν του ὀξυδέρκειαν τὴν ἐνδυναμώνει καταπληκτικὴ ἐναισθητικὴ ἱκανότης. Ὁ Βλαχογιάννης εἶχε τὸ χάρισμα, νὰ ἐναισθάνεται ἀμε-

σα καὶ ἐνορατικὰ μὲ τὴν πρώτην ματιὰ τὴ γνησιότητα καὶ τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν μαρτυριῶν. Εἶχε τόσο γνήσια καὶ ἀληθινὰ ζῆσει τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς ἐποχῆς τοῦ Εἰκοσιέτου, ὥστε τὸ ἐσωτερικὸν του κριτήριον ποτὲ τοῦ δὲν ἐλάθευε. Στηριγμένος στὶς ἱκανότητάς του αὐτὰς καὶ στὸ θεϊκὸν του ζῆλον ἀνεδείχθηκε ὄχι μόνον ἀκατακτώνητος συλλέκτης ἱστοριογραφικοῦ ὑλικοῦ ἀλλὰ καὶ ὁ σημαντικώτερος ἐκδότης τῶν ἱστορικῶν πηγῶν τῆς

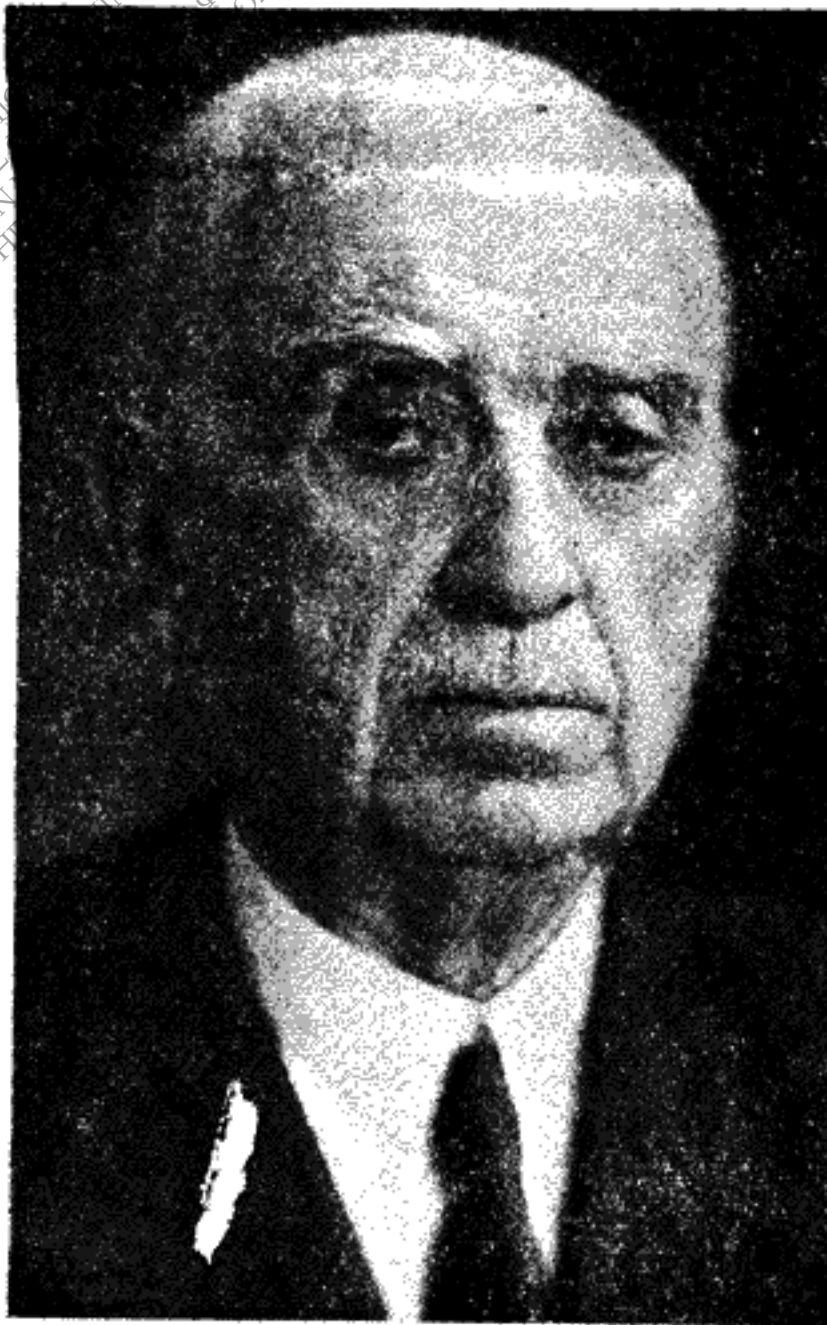
Ἐθνεγεροίας. Οἱ ἐκδόσεις τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Σπυρομήλιου καὶ τοῦ Μακρυγιάννη, τῶν Ἐνθυμημάτων τοῦ Κασσομούλη καὶ πολλῶν ἀρχαίων τῶν ἀποτελοῦν περίλαμπρον ἐπιστημονικὸν κατόρθωμα καὶ τεραστίας σημασίας συμβολὴ γιὰ τὸν ἐθνικὸν

φρονηματισμό.

Ὁ Βλαχογιάννης δὲν περιορίστηκε μόνον στὸ ἔργο τῆς περισυλλογῆς, ταξινομήσεως καὶ ἐκδόσεως τῶν ἱστορικῶν πηγῶν. Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς πνευματικῆς του δραστηριότητος τὸ ἀφιέρωσε στὴν ἱστοριογραφίαν. Θέλησε νὰ προχωρήσῃ, βασιζόμενος στὸ ἀπέραντον ὕλικόν ποῦ εἶχε συγκεντρωμένο, σὲ ἱστορικὴν σύνθεσιν. Γι' αὐτὸ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ρίξωμε συνοπτικὴν ματιὰν καὶ στὸ πεδίου τοῦτο τῆς δραστηριότητός του. Ἀξίζει νὰ θέσωμε τὸ ἐρώτημα, πῶς ἐβλεπε τὴν ἱστορίαν καὶ πῶς ἐργάστηκε ὡς συνθετικὸς ἱστορικὸς.

Ἄν σκύψωμε προσεχτικὰ ἐπάνω στὸ ἱστοριογραφικὸν του ἔργο, θὰ διαπιστώσωμε τὴν παρουσίαν τῶν ἰδίων κατευθύνσεων ποῦ

ἀντικρύσαμε στὰ προηγούμενα ἀναλύοντας στὴ γενικότητά τους τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πνευματικῆς του ἰδιοσυστάσεως. Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος γίνεται αἰσθητὴ ἡ παρουσία μιᾶς ἱστορικῆς διαθέσεως, ποῦ ἐπιζητεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ μὲ ἀπόλυτη ἀκριβολογίαν ἐκεῖνο ποῦ πραγματικὰ συνέβηκε. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀντικρύζει κανεὶς μέσα στὸ ἔργο του νὰ τὸν κατευθύνῃ ὡς τελικὸς σκοπὸς καὶ ὁδηγητικὴ ἰδέαν μιὰ ρομαντικὴ τάση γιὰ τὴ θεώ-

Ο ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΟΚΤΩ ΜΗΝΕΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

ρηση τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, γιὰ τὴν ἐνατένισή του στὰ ἀξιολογικά του χαρακτηριστικά. Παρατηροῦμε κι' ἐδῶ, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσωμε τοὺς καθιερωμένους συμβατικούς ὄρους, συμπλοκή θετικιστικῶν πραγματολογικῶν τάσεων μὲ ρωμαντικές κλίσεις. Γιὰ τὸ Βλαχογιάννη τὸ κύριο θέμα καὶ καθαυτὸ δεδομένο εἶναι τὸ «ἱστορικό γεγονός». Αὐτὸ γεννᾶται μέσα σὲ ὀρισμένη ἱστορική στιγμή καὶ ἔπειτα γίνεται παράδοση. «Ἐνα ἱστορικό «γεγονός» ὅμα γεννηθῆ, περνάει ἀπὸ πολλὰ στόματα καὶ φτάνει στοὺς ὑστερόχρονους μὲ κάμποσες διαφορὲς στὴ μορφή, στὶς λεπτομέρειες, κατὰ τῶν ἀνθρώπων τῆ μνήμη, τῆ διάθεσιν, τὰ συμφέροντά τους· ὅσο ὅμως κι' ἂν αὐτὸ χαλάει καὶ παραμορφώνεται, ὁ πυρήνας ὁ ἀρχικός μένει ἀπὸ κάτου κρυμμένος καὶ φυλάγεται σωστός, ἀληθινός» (Ἱστορ. ραπίσμ. σ. 3). Ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι κατὰ τὸ Βλαχογιάννη νὰ ἀναχθῆ στὸν ἀρχικὸ πυρήνα. Ἡ κριτικὴ διαδικασίᾳ πού θὰ μᾶς φέρη στὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀλήθειας τῆς κρυμμένης μέσα στὴν παράδοση ἀποτελεῖ γιὰ τὸ Βλαχογιάννη τὴν κυριώτερη ἐργασίᾳ τοῦ ἱστορικοῦ. Αὐτὴ ἀκόμη τεκμηριώνει καὶ τὴν ἱκανότητά του. Δὲν χρειάζεται πολὺς κόπος γιὰ νὰ καταλάβῃ κανεὶς, ὅτι σύμφωνα μὲ μιὰν τέτιαν ἀντίληψιν, τὸ ἔργο τοῦ ἱστορικοῦ πλησιάζει νὰ ἐξομοιωθῆ μὲ τὴν κριτικὴ ἔρευνα τῶν πηγῶν. Αὐτὴ πιά προβάλλεται ὡς τὸ σπουδαιότερο τῆς Ἱστορίας συστατικόν. Κρίνοντας ὁ Βλαχογιάννης τὸ ἔργο τοῦ ἱστορικοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου παρατηρεῖ: «Ἐνῶ ὑπῆρξε σοβαρὸς καὶ φιλόπρονος ἐκμεταλλεῦτής τῶν γνωστῶν ὡς τότε πηγῶν, λαμπρὸς συνθέτης τοῦ γενικοῦ ἔργου του, ποτὲ σ' ὄλο τὸ ἱστορικό στάδιο, δὲν καταπιάστηκε χειρόγραφα, δὲν πῆγε γυρεύοντας ἀγνωστες πηγές, προφορικὰ μαρτυρίες, πρωτότυπες κι' ἀνέκδοτες περιγραφές, ἀλλὰ χρησιμοποίησε, λαμπρὰ καθὼς εἶπα, τὶς τυπωμένες μονάχα πηγές.» (Ἱστορ. ραπίσμ. σελ. 8). Ἐπειδὴ αἰσθάνεται καὶ στὸ ἔργο τοῦ Ἡροδότου τὴν ἴδια ἔλλειψιν κριτικῆς ἐξερευνησεως πηγῶν καὶ μαρτυριῶν, δὲν δυσκολεύεται νὰ ὑποβιβάσῃ καὶ τὸν πατέρα τῆς Ἱστορίας στὴν τάξιν τῶν χρονογράφων. (Ἱστορ. ραπίσμ. σελ. 13).

Ἡ σημαντικώτερη τοῦ ἱστορικοῦ ἐργασίᾳ εἶναι κατὰ τὸ Βλαχογιάννη, νὰ κατορθώσῃ νὰ ἰδῆ στὴν πραγματικὴ του ὄψιν, μέσα ἀπὸ τὰ δεδομένα πού μᾶς παρέχει ἡ παράδοση, τὸ ἱστοροῦμενο γεγονός. Ἱστορία λοιπὸν εἶναι ἀποκλειστικὴ σχέση μὲ τὸ παρελθόν, προσπάθεια νὰ τὸ ἀναδημιουργήσωμε, ὅπως ἦταν, μὲ τὰ μέσα πού μᾶς παρέχει ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ μᾶς ἐξηγεῖ γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Βλαχογιάννη δὲν ἐξετάθηκε στὸ παρόν. Τὸν βάζει ἀκόμη ὡς ἱστορικό πολὺ κοντὰ ὄχι στὸ Θουκυδίδην ἀλλὰ στὸν Ἡρόδοτον. Δὲν θὰ ἤμποροῦσε ὁ Βλαχογιάννης νὰ κάμῃ ὅ,τι ἔκαμε ὁ Θουκυδίδης γιὰ τὰ σύγχρονα γεγονότα. Ἱστορία εἶναι γιὰ

τὸ Βλαχογιάννη αὐτὸ πού πιά ἔχει ζήσει καὶ ἔχει περάσει στὸ παρελθόν. Δὲν παρακολουθεῖ τὶς πραγματικὰ ἐπιβιώσεις πού ἐμφανίζει τὸ περασμένο γεγονός στὴ σύγχρονον πραγματικότητά, ἀλλὰ μόνο τὰ ἀναμνηστικά ἐπιβιώματα πού ἔχει ἀφήσει, τὶς ἀναμνήσεις καὶ τὰ λείψανα. Γι' αὐτὸ ἡ ἔρευνά του ἔχει κάτι τὸ μνημειακὸ καὶ τὸ παλαιοντολογικόν. Στέκεται κοντὰ στὸν Ἡρόδοτον γιὰ τὴν καὶ ὁ πατέρας τῆς Ἱστορίας μοναδικὸ πόθο εἶχε νὰ περισώσῃ μὲ τὸ ἔργο του ἀπὸ τῆ φθορᾶ τοῦ χρόνου τὴ δόξα καὶ τὸ κλέος ἔργων μεγάλων καὶ θαυμαστῶν πού εἶχαν ἐπιτελέσει οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ βάρβαροι «ὡς... μῆτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θαυμαστά, τὰ μὲν Ἕλλησι, τὰ δὲ βαρβάροισι ἀποδεχθέντα, ἀκλεᾶ γένηται». Ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ αὐτῆ συγγένεια ἀναγκαζόμενος ὁ Βλαχογιάννης αἰσθάνονταν, ὅπως ἔχει ἀνακοινώσῃ στὸ ἄρθρον του «Ὁ τελευταῖος τοῦ Εἰκοσιένα» ὁ φίλος κ. Ε. Π. Φωτιάδης (Κοινωνιολ. Ἐπιθεωρ. Ὀκτώβρ. 1945) ἀγάπη γιὰ τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἡροδότου πού τὸ ἐθεωροῦσε «τὸ θεῖο βιβλίον τῆς ἀνθρωπότητος.» Γενικὰ ἡ σχέση τοῦ Βλαχογιάννη πρὸς τὴν πραγματικότητα πού ἀποκαλύπτει ἡ ἔρευνά του, ὅταν σταματᾷ τὸ κριτικὸ ἔργο, εἶναι στάση αἰσθητικοῦ θεωρητή, εὐλαβικοῦ συντηρητή, φύλακα τῆς γνησιότητος πού ὀργίζεται καὶ ἀγανακτεῖ γιὰ κάθε ἀπόπειρα ἱστορικῆς νοθείας.

Ἡ ἱστορικὴ ματιὰ τοῦ Ἐπαχτίτη ἱστοριογράφου μᾶς κατευθύνεται πάντοτε στὸ συγκεκριμένο καὶ μερικόν. Ἡ φλογερὴ του ἐπιθυμία εἶναι νὰ ἀναπαραστήσῃ τὸ μερικόν περιστατικόν στὴν ἰδιάζουσα ἰδιότητα του. Δὲν ἀνέχεται καμιά ἀπόλυτως προκατάληψιν. Ἡ ἀξία τῆς ἐπὶ μέρους μαρτυρίας, ὅταν ἀποδειχθῆ ἀληθινή, εἶναι γι' αὐτὸν ὀριστικὴ καὶ ἀπόλυτη. Περιμένει πάντοτε ὅτι ἡ ἔρευνά του θὰ τοῦ δώσῃ στοιχεῖα πού ἤμποροῦν νὰ ἔχουν ἀπρόβλεπτες συνέπειες γιὰ τὴν ἐκτίμησιν καὶ ἀνασύνθεσιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων. «Ἄν ἀξιωθῶ νὰ τελειώσω τὸν Καραϊσκάκη», ἔγραφε λίγο καιρὸ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του. «Ὁ Ἕλληνας ἀναγνώστης θὰ ἰδῆ νέα ἀγνωστὰ καὶ ἀπίστευτα ἱστορία τοῦ Εἰκοσιένα». Ἡ δίψα γιὰ ἀνακάλυψιν ἀγνωστῶν δεδομένων τὸν παρασύρει σὲ ὀλοκληρωτικὸ περιγραφισμὸ πού καθιστᾷ δύσκολη ἂν ὄχι ἀδύνατη τὴ γενικὴ σύνθεσιν. Ἡ προσκόλλησίν του στὸ μερικόν περιστατικόν τὸν ὀδηγεῖ σὲ ἐκδηλον ἱστορικὸν «ἀνορθολογισμὸν» — Irrationalismus — πού ἡ παρουσία του ὅσο προχωροῦσε ἡ ἡλικία τόσο περισσότερο ἐγίνονταν αἰσθητή. Ἄρκει νὰ μελετήσῃ κανεὶς ἓνα ἄρθρον του δημοσιευμένον ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσιν στὴ «Νέα Ἐστία» (τόμ. 36 τεύχ. 415 - 420) μὲ τὸν τίτλον «Δυὸ ποιητὲς ἀνήσυχτοι στοὺς τάφους τους» γιὰ νὰ ἰδῆ σὲ πόσο ἀνατρεπτικὰ ἀναθεωρήσεις ἀξιών ἦταν ἔτοιμος νὰ προχωρήσῃ. Τοῦ Ψυχάρη πιά τὴ γλωσσικὴ προσπάθεια δὲν τὴν εὑρίσκει οὔτε

εἰλικρινῆ οὔτε σπουδαία. «Ὁ Ψυχάρης» γράφει, «ἀπὸ οἰκογενειακῆ μὀρφωσῆ του, εἶχε λησμονημένα καὶ τὰ παιδιὰτικὰ του ἑλληνικά, καθὼς ὁ ἴδιος μου τὸ ἑομολογήθηκε στὸ Παρίσι... Ἡ φιλοδοξία νὰ γράψῃ τὸ περίφημο «Ταξίδι» δὲν τοῦ ἤρθε ἀπὸ ξαφνικὸ ἑλληρικὸν πατριωτισμὸ ἢ ἐνδιαφέρο γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ πάλι ἀπὸ φιλοδοξία στενὰ δεμένη μὲ τὸ ἔργο του τὸ γλωσσολογικὸ στὴ Γαλλία, ἔργο ποῦ δὲν ἦταν καὶ τόσο σπουδαῖο, ἄς τὸ ποῦμε, καὶ ποῦ τὸ ὑποστήριξε ὁ φιλολογικὸς θόρυβος ποῦ γίνηκε ἀπὸ τὸ «Ταξίδι». Ἕλληνας πατριώτης πρώτη φορά γίνηκε ἅμα χῶρισε τὴ γυναῖκα του, τὴν κόρη τοῦ Ρενάν». Στὸν τεχνητὸ δημοτικισμὸ τοῦ Ψυχάρη θέλει τώρα νὰ ἀντιπαραθέσῃ ὁ Βλαχογιάννης τὸ βαθιὰ μελετημένον γλωσσικὸ πρόγραμμα τοῦ Βηλαρά τὸ διατυπωμένον στὶς «Φιλολογικὲς γραφές» καὶ ἐξυμνεῖ τὸ «θαυμαστὸ θάρρος του ποῦ ἔφτασε μιά καὶ καλὴ στὴν κατάργηση τῆς ἀρχαίας κλασσικῆς ὀρθογραφίας, τῆς σκουριασμένης αὐτῆς ἀλυσίδας ποῦ κρατεῖ ἀκόμα, καὶ θὰ κρατῆ τὸν ἑλληρικὸ λαὸ δεμένον ἀπὸ τὸ λαιμὸ». Στὴν ἴδια μελέτη του χαρακτηρίζει τὸ Βενιζέλο «κούφιο καὶ ὕστερικὸ πολιτικὸ». Ἡ διάταξη «ἡ γελοία» τῆς συνθήκης τῶν Σεβρών «πὼς ἡ Τουρκία θάχανε τὴν Πόλη, ἀν δὲν φύλαγε τὴ συνθήκη, ξύπνησε τὸ ἐθνικὸ αἶσθημα τῶν Τούρκων καὶ γέννησε τὸν μεγάλον Κεμάλ, τὸν ἀληθινὰ μεγάλον Τούρκο πατριώτη ποῦ ἔβαλε τὰ γυαλιὰ στὸν ἀνυπόμονο βιαστικὸ Βενιζέλο» (Ν. Ἔστ. Τόμ. 36 σελ. 808). Ἀκόμη καὶ τὴν ἐκτίμησῆ του γιὰ τὴ συμβολὴ τῶν Σουλιωτῶν, ὕστερα ἀπὸ τὶς εἰδήσεις ποῦ μᾶς δίνει ὁ Κασσομούλης, ἀρχίζε καὶ αὐτὴ νὰ τὴν ἀναθεωρῆ. Ἡ ἀντιπάθειά του κατὰ τῶν Φιλικῶν, κατὰ τῶν καλαμαράδων καὶ γενικά ἐναντίον ὄλων τῶν στοιχείων ποῦ δὲν ἦταν βγαλμένα μέσα ἀπὸ τὸ λαὸ εἶχε πιά γιγαντωθῆ. Το τελευταῖο ἄρθρο ποῦ ἔχει δημοσιεύσει στὴ «Νέα Ἔστια», λίγο καιρὸ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του, «Τὸ κρυφὸ σκολεῖο», ἔχει τὴν πρόθεση νὰ μειώσῃ ὅσο ἡμπορεῖ περισσότερο τὴ συμβολὴ τῶν γραμματισμένων στὸν ἐθνικὸ τῶν νέων φρονηματισμὸ. Κατὰ ἓνα μέγα μέρος οἱ μεταστροφές αὐτές ὀφείλονται στὴ νοσηρὴ κατάσταση τῆς ὑγείας του ποῦ εἶχε ἐπιδεινωθῆ ὕστερα ἀπὸ τὸ 1942. Ἀκόμη καὶ οἱ ἀνθεθνικὲς ἐνέργειες ποῦ ἐσημειώονταν κατὰ τὸ διάστημα τῆς κατοχῆς καὶ ἀμέσως ὕστερα τὸν ἔκαναν νὰ ἀγανακτῆ καὶ νὰ τὰ βάζῃ μὲ ὄλους. Οἱ πρῶτες ὁμως ἀρχές καὶ αἰτίες ποῦ ἔκαναν δυνατὸ νὰ φθάσῃ σὲ τέτιες ἀναθεωρήσεις εὑρίσκονται στὴν ἀντίληψη, ὅτι ἡ προχώρηση τῆς ἀρχαιοδιφικῆς ἐρεῦνης θὰ ἀποκαλύψῃ στοιχεῖα καταλυτικὰ γιὰ τὴν οἰκοδομημένη ἱστορικὴ σύνθεση. Ὅπως παρετήρησε ὁ ἄρθρο ποῦ στὰ προηγούμενα ἀναφέραμε ὁ κ. Ε. Π. Φωτιάδης, ὁ Βλαχογιάννης δὲν εἶχε ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴ «μακαριαν δεισιδαιμονίαν ὅτι θὰ μεταβάλωμεν τὰς

μεγάλας καὶ γενικὰς γραμμάς τῆς νεωτέρας ἡμῶν ἱστορίας».

Ὅντας ὁ Βλαχογιάννης φύση καλλιτεχνικὴ δὲν ἡμποροῦσε νὰ σκεφθῆ ἀναγόμενος σὲ γενικὲς ἔννοιες. Ὅλες οἱ ἔννοιες ποῦ χρησιμοποιεῖ εἶναι ἀτομικὲς καὶ μερικευμένες. Φιλοδοξεῖ νὰ μᾶς δώσῃ εἰκόνα ποῦ θὰ ἀναπαριστάνῃ τὰ ἰδιότυπα ἀτομικὰ χαρακτηριστικά. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸν θεωρήσωμε ἀπλὸν ἱστοριογράφον, ἀλλὰ καὶ καλλιτέχνη ποῦ ἀναζωοποιεῖ τὸ ἱστορούμενα, ἀκοίμητο φύλακα καὶ ἐμπνευσμένο ἐρμηνευτὴ καὶ διάκονο τῆς Μνημοσύνης.

Τὰ ὅσα προηγήθηκαν δείχνουν καθαρά ὅτι ἡ ἀρχικὴ πρόθεση ποῦ τὸν ὠθησε στὴν ἱστορικὴ ἐρευνα ἦταν ἡ ἐντονη αἰσθησις τῆς λαμπρότητας τοῦ Εἰκοσιένα. Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ του ἐμαγεύθηκε ἀπὸ τὴν ὑπέρτατη λάμψη τῆς Ἐθνεγεροσίας, ἔφθασε νὰ ἀφιερῶσῃ ὄλες του τὶς δυνάμεις γιὰ τὴν ἐξιστόρησῆ τῆς καὶ τὴ διαφύλαξῃ τῆς μνήμης τῆς. Πρωταρχικὴ ἦταν ἡ ἀγάπη του πρὸς τὸ Ἔθνος καὶ ἀπ' αὐτὴ ἐπήγαγε ἡ κλίση του πρὸς τὴν ἱστορία.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ

Ἡ ἐνότητα τῆς προσωπικότητας τοῦ Βλαχογιάννη διετηρήθηκε σταθερὴ καὶ ἀπαρσάλευτη. Σὲ ὄλες τὶς περιοχές τῶν ἀπασχολήσεων του διακρίνονται τὰ βασικά χαρακτηριστικά τῆς ὀντότητάς του. Στὶς ἱστορικὲς του ἐρευνες ὄχι μόνον τὸ θέμα, ἀλλὰ καὶ τὴν κατεύθυνση τῆς ἐργασίας του τὰ προσδιορίζει ὁ λαϊκισμὸς, γιὰ τὸν ὁποῖον εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσουμε στὰ προηγούμενα. Τὸν ἀγῶνα τῆς Ἐθνεγεροσίας τὸν ἐθεώρησε ἀποκλειστικὰ καὶ μονοσήμαντα ἀγῶνα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Προλογίζοντας τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη στὰ 1907 ἔγραφε τὰ ἀκόλουθα: «Τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τοῦ Ἐθνους τὸ ὁποῖον ἐμόρφωσε τὴν τάξιν τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν, ἀνήγαγε δὲ αὐτὴν εἰς ἀκμὴν κατὰ τὰς πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τελευταίας δεκαετηρίδας, παρέσχεν εἰς τὸν ἀγῶνα τοὺς πλείστους καὶ ἐκλεκτωτέρους τῶν στρατιωτικῶν μάλιστα δὲ τῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.» Τῆς Ἐθνεγεροσίας ἡ προπαρασκευὴ καὶ τὰ κατορθώματα πηγάζουν, κατὰ τὸ Βλαχογιάννη, μόνον ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ξεχωρισμένου ἀπὸ κάθε ἄλλη τάξῃ λαοῦ. Γίνεται ἐντονα φανερά, ἰδιαιτέρως στὰ τελευταῖα του ἱστοριογραφικὰ ἔργα, ἡ τάση ὄχι μόνον νὰ ὑποτιμῆσῃ ἀλλὰ νὰ ἀρνηθῆ ὀλοκληρωτικὰ τὴ συμβολὴ γιὰ τὸν ἀγῶνα τῶν Φιλικῶν καὶ γενικά ὄλων τῶν δυνάμεων καὶ παραγόντων ὄσοι δὲν ἔχουν ἀπόλυτα λαϊκὴ προέλευση. Γιὰ τὸ Βλαχογιάννη ἡ ἐπίδρασις ποῦ ἀσκήθηκε ἀπὸ τὴ λογία παράδοσις ἐπάνω στὸ Ἔθνος ἦταν καταστροφικὴ. Στὸ σημεῖο αὐτὸ συμμερίζεται τὶς ἀντιλήψεις ποῦ διε-

τύπωσε ο Σολωμός¹ στο «Διάλογό» του στιγματίζοντας το Σοφολογιώτατο ως έχθρό και τύραννο του Έθνους όπως τον Τούρκο. Κοντά σ' αυτά πρέπει να έχουμε υπ' όψει ότι μέσα στα στήθη του Βλαχογιάννη πολλές φορές ανασταίνεται και θεριεύει το μίσος των στρατιωτικών του Εικοσιένα κατά των «καλαμαράδων». Παράπλευρα όμως από το λαϊκισμό και από τις εκρήξεις της όργης του ζή ακοίμητη και αμείωτη η αγάπη του προς το Έθνος και την Πατρίδα. Ή απέναντι στο Έθνος στάση του Βλαχογιάννη είναι απaráλλακτα η στάση του άπλοϊκου αγωνιστή του Εικοσιένα. Θεωρεί το Έθνος ως κάτι που υπάρχει κατά φυσική αναγκαιότητα, όπως και τα βουνά που πλαισιώνουν της στενής πατρίδας τον όριζοντα. Είδη το Έθνος μέσα από την άποψη του άφελους φυσικοκρατισμού και ρωμαντισμού, χωρίς να προχωρήσει σε ευρύτερη Ιστορική ένατένιση, όπως έκανε ο Κ. Παπαρηγόπουλος. Δεν έθεσε ο Βλαχογιάννης στον έαυτό του πρόβλημα για τις έσχατες ρίζες της έθνικης μας ύποστάσεως, για τις διαχρονικές πνευματικές δυνάμεις που έκαμαν να κρατηθί ως Ιδιότυπο λαϊκό σύνολο το Έθνος επάνω στα φτωχά έλληνικά χώματα. Είδη τη λογία πνευματική παράδοση ως δύναμη δεσμευτική της λαϊκής δημιουργικότητας. Αυτόνομη είναι ότι η αντίληψη του αυτή απέρρεε ως αναγκαίο συμπέρασμα από την έξύψωση της λαϊκής ψυχής σε μοναδική

πηγή αυτοδύναμης δημιουργίας. Γνήσιο, άληθινό και έθνικό είναι για το Βλαχογιάννη μόνο, ό,τι προέρχεται από το λαό· όλα τα άλλα είναι νόθα και ψεύτικα. Γι' αυτό ο Βλαχογιάννης βλέπει το Έθνος στις Ιστορικές του έρευνες χωρίς μεγάλη Ιστορική προοπτική. Οι αναδρομές του στους προεπαναστατικούς αιώνας δεν είναι και τόσο γόνιμες. Σταματά μόνο τη ματιά του στην άρματολική παράδοση της στερεάς Έλλάδος. Μένει δεμένος στη μονομέρεια του λαϊκιστικού δημοτικισμού που δεν ήμπορεί να παρακολουθήσει την έθνικη ένότητα ανατρέχοντας στους προηγούμενους από την Τουρκική κατάκτηση αιώνας.

Τό λαϊκισμό τον είχε μέσα στο αίμα του. Ή μητέρα του έκρατούσε από Σουλιώτικη πατριά, αλλά ο πατέρας του ήταν άνθρωπος με κοινή λαϊκή καταγωγή. Στα πρώτα του χρόνια έστάθηκε κάτω από την επίδραση της μητρικής του καταγωγής. Όσο όμως περνούσαν τα χρόνια και έμέστωνε η δική του αυτοπεποίθηση, τόσο περισσότερο ένικοüse η κλίση του προς τον καθαρό λαϊκισμό. Όταν έτράφηκε ο νους του με τα εύρηματα των Ιστορικών του μελετών, έστησε σε Ιδανικό ύψος δύο μεγάλους ρουμελιώτες Στρατηγούς που έχουν τό κοινό γνώρισμα ότι και οι δύο τους έβγηκαν μέσα από το λαό, το Μακρυγιάννη και τον Καραϊσκάκη. Ο πρώτος δεν άνηκε ούτε «εις τζάκια» ούτε «εις κοτζαμπάσηδες». Του δευτέρου η ρίζα της καταγωγής χάνεται μέσα σε άδιερεύνητο λαϊκό ύποστρωμα. Και οι δύο Στρατηγοί ύψώνονται εμπρός στα μάτια του Βλαχογιάννη ως άν ύποδείγματα ήρώων που έφύτρωσαν από τα παρθένα σπλάχνα του λαού. Κινημένος από τέτιες παρορμήσεις, όσο περνούσε ο καιρός, αναθεωρούσε τις σχετικές με τον Κολοκοτρώνη και τους άλλους αγωνιστές που είχαν να δείξουν προπατορική καταγωγή, αντίληψεις και αξιολογήσεις του. Σε μία τέτια διάθεση του χρεωστείται και η στάση του απέναντι στην προσωπικότητα του Γέρου του Μοριά, όπως έφανερώθηκε στο βιβλίο του «Κλέφτες του Μοριά». Θέλησε μ' αυτό να κτυπήσει την προσπάθεια κάθε έκ των ύστερων έξωραϊσμού, όπου κι άν την συνήντησε. Όσο κι άν παραγνωρίζει ώρισμένα Ιδιότυπα χαρακτηριστικά της έθνικης μας ζωής που είχε στην προεπαναστατική περίοδο αναπτυχθί στην Πελοπόννησο, η πρόθεσή του, παρ' όλες τις ύπερβολές, αξίζει να θεωρηθί άγνη και άνυστερόβουλη. Τό Βλαχογιάννη τον ενδιαφέρει πρωταρχικά τό στρατιωτικό γεγονός, ως έκδήλωση της ανθρώπινης άρετής και άνδρείας. Τό πολιτικό γεγονός έρχεται κατά την αντίληψη του σε δευτερεύουσα μοίρα, χρεωστεί την καταγωγή του και τη σημασία του στο πολεμικό. Ή αισθητική του διάθεση ήμπορεί να επαναπαυθί μόνο στην ένατένιση προσωπικοτήτων που τις κοσμεί ή προσώ-

1. Άξίζει να σημειωθί ότι ο Kant στην «Άνθρωπολογία» του (Μέρος Β' § 104) μιλώντας για τό φυσικό χαρακτήρα των λαών, διαπιστώνει ότι τό λαό των Έλλήνων τον κρατεί ύποδουλωμένο από τό ένα μέρος η πίεση των Τούρκων και από τό άλλο η πίεση των Καλονήρων. Ήπειδή δεν ξέρω να έχη γίνη γνωστό στον τόπο μας τό σχετικό χωρίο, τό παραθέτω σε μετάφραση: «Στό χαρακτήρα των Έλλήνων κάτω από τη σκληρή πίεση των Τούρκων και κάτω από την όχι πολύ ήπιότερη καταπίεση των Καλονήρων (Caloyers) των πολύ λίγο έχει χαθί η ψυχική τους διάθεση (ή ζωηρότητά τους και η κουφότητα τους (Leichsinn = τό να τά παίρνουν όλα εύκολα) καθώς και η σωματική τους διαμόρφωση και τα χαρακτηριστικά του προσώπου τους· αντίθετα η Ιδιότητα τους αυτή θα ήμπορούσε κατά πάσα πιθανότητα πραγματικά πάλι να άποκατασταθί, άν η μορφή της θρησκείας και της πολιτικής διακυβερνήσεως τους έδιναν, έπειτα από εύτυχη γεγονότα, την έλευθερία να άποκατασταθούν εκ νέου». Οι ύπογραμμισμοί ύπάρχουν στο γερμανικό κείμενο. Τό έργο αυτό του Kant έχει γραφί στα 1797 (βλ. Έργα του Kant, έκδοση Cassirer, Βερολίνο 1923, Τόμ. VIII σελ. 213). Θά ήταν διαφωτιστικό για την πνευματική Ιστορία μας να εξακριβωθούν οι πηγές από τις όποιες άντλεί ο Kant τις διαπιστώσεις του. Δεν είναι άπίθανο στους φιλοσοφικούς κύκλους των διαφωτιστών και τους θρησκευτικούς των προτεσταντών κατά τον δέκατον ύγδοο αιώνα να έγίνονταν σχετικά με τα Έλληνικά πράγματα τέτοιοι παραλληλισμοί. Δεν άποκλείεται άκόμη παρόμοιες αντίληψεις μεταφερόμενες στις Έλληνικές χώρες από σπουδαστές και έμπορευμένους να συντελούσαν για να δξύνωνται οι αντίθεσεις και οι έριδες των όπαδών του διαφωτισμού προς τους κληρικούς που ήταν κατά πλειοψηφία φορείς της άρχαϊστικής παραδόσεως. Στο ίδιο χωρίο ο Kant, συγκρίνοντας τους Έλληνες του καιρού του με τους Άρμενίους, τους χαρακτηρίζει «άστατους και έρποντας» (Kriechenden), ενώ τον Άρμενικό λαό τον χαρακτηρίζει φρόνιμο και φιλόπονο.

πική ἀνδρεία καὶ ποῦ χρεωστοῦν τὴν ἀνάδειξή τους μόνο στὸν ἑαυτό τους. Τὸν καταθέλει κοντὰ στὴ φρονιμάδα, περισσότερο ἢ προσωπικὴ ἀνδρεία τοῦ Μακρυγιάννη. «Ἔιχε» γράφει προλογίζοντας τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ ἠρωϊκοῦ Στρατηγοῦ, «Ἀληθῶς τι τὸ ἐκπληττον ἐν τῇ καταβάλλουσῃ ὀρμῇ αὐτῆς καὶ τῇ ταχύτητι ἢ ἀνδρεία τοῦ Μακρυγιάννη, εἴτε προσβάλλοντος εἴτε ἀμυνομένου, αἱ δὲ χαλύβδινοι ἀναλαμπαὶ τῆς σπάθης αὐτοῦ φαντάζονται τις ὅτι ἐνηλλάσσοντο πρὸς τινὰ ὑποκύανον σπινθηρισμὸν ἀχύνοντα ὁσμὴν θείου».

Ἡ περίπτωση τοῦ Στρατάρχη τῆς Ρουμελῆς Καραϊσκάκη ἦταν κάτι ποῦ ἀνταποκρίνονταν στὶς ἐσώψυχες προτιμήσεις τοῦ Βλαχογιάννη. Τοῦ ἔδιναν τὴν εὐκαιρία νὰ κάμῃ φανερὴ τὴ διαδικασία σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡμπορεῖ ἡ λαϊκὴ ψυχὴ νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἠρωϊκὴ προσωπικότητα. Τὰ σκοτεινὰ προβλήματα ποῦ ἀναφέρονται στὴν καταγωγή του καὶ στοὺς πρώτους χρόνους τῆς δράσεώς του παρῆσαν πεδίο ἀρχεϊακῶν ἐρευνῶν καὶ κριτικῆς γιὰ τὴν ὁποία ὁ Βλαχογιάννης ἦταν εἰδικευμένος περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον. Μὴ ἔχοντας κανεὶς ὀλόκληρο τὸ ἔργο ἐμπρὸς του δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀποφανθῇ, ἀν ἔδικαίωσε τις προσδοκίες τοῦ δημιουργοῦ του. Ἐκεῖνο ποῦ βεβαιώνεται εἶναι ὅτι τὸ ἱστοριογραφικὸ ἰδεώδες τῶν τελευταίων χρόνων ἦταν νὰ δείξῃ πῶς ἀναπηδᾷ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ παρθένο λαϊκὸ ἔδαφος ἡ αὐτοδύναμη ἠρωϊκὴ προσωπικότητα. Ἡ ἱστοριογραφικὴ ἐργασία τοῦ Βλαχογιάννη δὲν ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἔθνικὴ ἱστορία στὸ σύνολό της. Ἐδιάλεξε γιὰ ἀντικείμενό της ἕνα μόνο τμῆμα, πρὸς τὸ ὁποῖο ἔφερε τὸ συγγραφέα μας ἐκλεκτικὴ ψυχικὴ συγγένεια.

Ὁ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΟΣ

Τόσο ἡ λογοτεχνικὴ ὡς καὶ ἡ λαογραφικὴ ἐργασία τοῦ Βλαχογιάννη παρουσιάζεται συνυφασμένη σὲ ἀδιάσπαστὴ ἐνότητα καὶ ὑποταγμένη σὲ καθωρισμένη τελολογικὴ ἐπιδίωξη. Μέσα στὸ ἔργο του ὁ λαογράφος ὑψώνεται σὲ λογοτέχνη καὶ ἱστορικὸ ἀφηγητὴ τῆς Ἐθνεγεροσύνης. Οἱ λαογραφικὲς του ἀπεικονίσεις εἶναι σύγχρονα καὶ εἰκόνες τῆς τυποποιημένης ἐθνικῆς ἱστορικῆς ζωῆς. Μᾶς φέρνουν πάντοτε κοντὰ στὴν οὐσία τῆς ψυχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, μᾶς βάζουν νὰ ἀντικρῶσμε τὴν ἐλληνικὴ ὑπαιθρο, νὰ κάνωμε δική μας τὴν ἀπλὴ αἴσθησι τοῦ τραγουδιστῆ μὲ ὅλη τὴν ἀγνὴ καὶ ἀνόθευτὴ ποίησή της. Ἡ συναισθηματικότητα ποῦ ἀπηχοῦν τὰ ποιητικὰ δημιουργήματα τοῦ Βλαχογιάννη εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ἀπηλλαγμένη ἀπὸ κάθε ἐπιτηδευμένο αἰσθητισμὸ. Εἶναι ἀντρίκεια, παλληκαρῆσια, Δωρικὴ. Ὁ «φραγκόθροστος αἰσθητιστῆς» τῆς Ἀθήνας «ποῦ ἀγναντεύει ἀπὸ τὸ Ζάππειο τὸν Ὑμηττὸ καὶ κρίνει τεχνικὰ τὰ ρόδα καὶ τὰ γιούλια τῆς

στιγμῆς» ἦταν γιὰ τὸν Βλαχογιάννη ἀηδιαστικὴ ὑπαρξὴ ποῦ τοῦ κινούσε τὴν περιφρόνηση. Ἡ συναισθησι τοῦ στρέφεται πρὸς τὸ δημοτικὸ, λαϊκὸ ποιητῆ, τὸν «μακρυνὸν ξαγναντευτῆ» ποῦ «ὄ,τι ἢ ματιά του ἀγναντεύει τ' ὁμορφαίνει κι' ὄλα κρίνει μὲ τὴν ἴδια φυσικὴ γαλήνη, τ' ἄψυχα φαινόμενα, ὅπως καὶ τ' ἀνθρώπινα». Δὲν ξεχωρίζει ἀπὸ τὴ συναισθησι τοῦ μοναχικοῦ βοσκοῦ στὰ ἔρημα βουνά, ἀπὸ τὴ συναισθησι τοῦ παλληκαριοῦ ποῦ ἔχει σταθῆ στὴν ψηλὴ βίγλα καρאוῦλι. Ἡ αἰσθητικὴ του ἐνατένισι εἶναι τὸ «μακρυνὸ ξαγναντεμα», θέα καὶ θεωρία, ὅπως θὰ ἔλέγαμε στὴν παλαιὰ γλῶσσα. Τὸ μακρυνὸ ξαγναντεμα συντροφεύεται ἀπὸ τὴν πίκρα καὶ τὴ θλίψη τῆς μοναξιάς. Στ' ἀληθινὰ ἀπέραντὴ μοναξιά ἔδερνε τὴν ψυχὴ τοῦ Βλαχογιάννη, ὅταν ἡ θύμησι τοῦ ἐφερούγιζε πρὸς ἕναν κόσμο ποῦ εἶχε περάσει, ποῦ εἶχε πιά σβύσει. Ἐζοῦσε μοναχὸς αὐτὸς καὶ τελευταῖος στὸν κόσμο τοῦ ἱστορικοῦ κλέους, προσκρούοντας σὲ μιά, κατὰ τὴν ἀντίληψή του, ταπεινότερη γενεὰ καὶ πραγματικότητα, μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ἀκτινοβολούσε ἡ δόξα, ἡ πολεμικὴ ἀρετὴ καὶ ἡ εἰλικρίνεια τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἐκφραστικὴ τεχντροπία τοῦ λεκτικοῦ του ὕφους ἐναρμονίζονταν μὲ τὴ βαθύτερη ἰδιοσυστασία τῆς ψυχῆς του. Ἡ γλωσσικὴ του διατύπωσι ὅπως καὶ ἡ συναισθηματικότητά του εἶχε κάτι τὸ «αὐτοχθονικό», φανερόντας τὴν ἀκατάλυτὴ ρίζωσή του στὸ πατρικὸ χῶμα. Στὴ λεκτικὴ πρότασι τοῦ πεζοῦ του λόγου ἔδινε πάντοτε ρυθμὸ καὶ μὲ τὴν κατάλληλη τοποθέτησι τῶν λέξεων ἤθελε νὰ κινή τὴν προσοχή τοῦ ἀναγνώστη σὲ ἐγρήγορη καὶ νὰ δημιουργῆ συγκίνησι. Ἡ ἰσχυρὴ ἐντυπωσιακὴ χῶρα γιὰ τὴν τοποθέτησι τοῦ ρήματος καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ δὲν εἶναι στὸν πεζὸ λόγο του ἡ ἀρχὴ ἀλλὰ τὸ τέλος τῆς φραστικῆς ἐνότητος. Ἡ πρότασι τοῦ πολλές φορές ἔχει μᾶκρος καὶ συνέχεια. Ἐπειδὴ ὁ λόγος του εἶναι περιγραφικὸς καὶ ἱστορικὸς ἀφηγηματικὸς, ἀναγκάζεται νὰ προτιμᾷ τοὺς συγκρατητοὺς καὶ ὠργανωμένους φραστικοὺς σχηματισμοὺς, μὲ τοὺς ὁποίους ἀποδίδεται ἡ χρονικὴ συνέχεια τῶν συμβεβηκότων καὶ ἡ χωρικὴ συνεπαφὴ τῶν ἐξωτερικῶν συγκυριῶν. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν τὰ φραστικὰ μέσα καλύπτουν τὰ αἰτήματα ποῦ ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὸ περιεχόμενο.

Ἡ σταθερότητα τῆς ψυχικῆς του οὐσίας τεκμηριώνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐμμονή του στὸ ἴδιο γλωσσικὸ ἰδίωμα καὶ τὸ ὕφος. Στὴ χρησιμοποίησι τῆς δημοτικῆς δὲν τὸν ὠδήγησαν θεωρητικοὶ στοχασμοὶ στηριγμένοι στὰ πορίσματα τῆς γλωσσολογικῆς ἐπιστήμης. «Ὅταν ἔπιασα τὸ κοντύλι πρώτη φορὰ στὰ 1990 ἢ παρθένα ὀρμὴ τῆς ψυχῆς μου» γράφει στὸν πρόλογὸ τῶν «Προπυλαίων» «μ' ἔφερε, σοφὴ στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μας καὶ ἔγραψα τὸν «Ξενιτεμό». Πόσα χρόνια περασμένα! Ὁ πόλεμος ἀνάμεσα στὰ δυὸ στρατόπεδα τὰ γλωσσικὰ ξάναψε καὶ θέρειψε.

Και τωσως από τους γραφιάδες είμαι ο μόνος που δέν μπήκα στον άγωνα τους». Ο Βλαχογιάννης έγραψε στη δημοτική από έπιτακτική πραγματική ανάγκη. Είχε να ειπεί πράγματα που δέν ήμπορουσαν να έκφραστούν με άλλο ιδίωμα. Μιά και απέφασισε να γράφη δημοτικά, έθεώρησε τό ζήτημα λυμένο και έπροχώρησε χωρίς να γλωσσολογή. Στο ύφος του δέν παρατηρούμε στα ύστερώτερα χρόνια καμιά μετατροπή, ούτε επίδραση κοινούριων ρευμάτων. Διετήρησε ακέμη και δικές του αρχικές όρθογραφικές συνήθειες τό άρθρο του θηλυκού «της» τή διατήρηση τής ύποτακτικής και τής ύπογεγραμμένης. Με τήν προχώρηση του χρόνου γίνεται περισσότερο όριστική και σταθερή ή σχηματοποίηση του καθαρά προσωπικού του ύφους. Είναι ο μοναδικός μέσα στους πεζογράφους μας που έχει αποκλειστικά δικό του προσωπικό ύφος. Όπως σε ένα αρχαίο κείμενο του Θουκυδίδου διακρίνεις άμέσως τό συγγραφέα του, με τήν ίδιαν ασφάλεια ήμπορείς να αναγνωρίσης ένα κομμάτι γραμμένο από τό Βλαχογιάννη. Γι' αυτόν ή γλώσσα ήταν κάτι τό ζωντανό, και τό όργανικό, τό φυτρωμένο μέσα στην ψυχή του «έκ γενετής». Τήν καθαρεύουσα τήν έχρησιμοποίησε κατά καιρούς στους προλόγους των άρχεϊακών του έκδόσεων, όταν ήθελε να επικοινωνήση με ευρύτερους κύκλους, που δέν ήταν συνηθισμένοι με τή χρήση τής δημοτικής. Ήτανε βέβαιος για τήν κατίσχυση τής δημοτικής, αλλά τήν ήθελε άγνή και άπελευθερωμένη από κάθε τεχνητό βιασμό. Τό ότι στα τελευταία του δημοσιεύματα έκήρυξε τεχνητή τή γλωσσική του Ψυχάρη προσπάθεια, αυτό δέν χρεωστέϊται μόνο στον παροξυσμό από τήν άρρώστεια του. Ήταν τό ξέσπασμα μιās άπωθημένης και χρόνια συγκρατημένης αντίπαθειας, καθώς και τό γιγάντωμα του πόθου που αισθάνεται ο κοντά στο τέρμα τής ζωής φθασμένος άνθρωπος, να ξαναγυρίση στο αρχικό και Ιστοτό πρώτο, στη γνήσια πηγή τής πρώτης άδολης έμπειρίας. Γι' αυτό άνατρέχει στην γλωσσική προσπάθεια του Βηλαρά και τόν ανακηρύσσει «μεγάλον» οϊκοδόμο, βαθιά προετοιμασμένον Δάσκαλο των νέων έλληνικών γραμμάτων σ' όλες τις μορφές και τις ούσιες τους, σ' όλα τά τυπικά τους φανερώματα».

Διακρίθηκε ανάμεσα σε όλους τους σύγχρονους του ο Βλαχογιάννης και στη λαογραφική έρευνα. Ύψωσε τή λαογραφία σε μέσο που αισθητοποιεί τήν ήρωϊκή έθνική ζωή του Εικοσιένα. Ή έλπίδα του ήταν ότι θα κατώρθωνε να οδηγήση τή νέα γενεά με τις άφηγήσεις του στο σωστό έθνικό δρόμο. Ύποδειγματικές θα άπομείνουν και οι κριτικές του έργασίες, οι άναφερόμενες στην έξακρίβωση τής γνησιότητας ώρισμένων κύκλων δημοτικών άσμάτων. Άρκει να ρίξη κανείς μιá ματιά στο τρίτο μέρος του βιβλίου του «Κλέφτες του Μοριά» που έπι-

γράφεται «Ο ποιητικός θρύλος» για να θαυμάση τό άλάθητο κριτικό του αισθητήριο. Έφάμιλλη έργασία από τους νεωτέρους έχει να επιδείξη μόνο ο Γ. Άποστολάκης, με τή διαφορά ότι ο Βλαχογιάννης κοντά στα αισθητικά κριτήρια χρησιμοποιεί και Ιστορικά. Κάθε μελετητής που θέλει να έμβαθύνη στην ούσία των δημοτικών τραγουδιών θα γυμνάση τήν διαγνωστική του Ικανότητα, αν διαβάση με προσοχή τό τμήμα του βιβλίου που άναφέραμε. Ύπάρχουν βέβαια στις σελίδες εκείνες βίαιες επιθέσεις κατά των παλαιότερων συλλεκτών και έκδοτών. Ο Βλαχογιάννης, παρασυρόμενος από τόν Ιερό του πόθο να φθάση στη γνήσια ποιητική ούσία, δέν λαμβάνει ύπ' όψει του ότι πολύ άργά έσυνήθισαν οι συλλογείς να δείχνουν τόν όφειλόμενο σεβασμό στην προφορική παράδοση. Προσθήκες, παραμορφώσεις, έπεξεργασίες και διασκευές ήταν κάτι τό πολύ συνηθισμένο σε συλλογές δημοτικών τραγουδιών και άλλων χωρών που είχαν έκδοθη κατά τις πρώτες δεκαετίες τής περασμένης έκατονταετίας. Στη συλλογή των λαϊκών γερμανικών τραγουδιών που εξέδωκαν οι ρωμαντικοί Arnim και Brentano είχαν προχωρήσει σε όλοκληρωτικά αύθαίρετες διασκευές. Κατά τήν πρώτη άρχή του καταρτισμού των συλλογών τή λαϊκή ποίηση τήν έθεωρούσαν κοινό κτήμα στη διάθεση κάθε έκδότη και διασκευαστή. Πολύ άργά κατωρθώθηκε να άποκατασταθί ο όφειλόμενος σεβασμός στην προφορική παράδοση. Έχρειάσθηκε να περάση άρκετός καιρός για να καταστή δυνατή ή έφαρμογή τής άκριβολογημένης μεθοδικής, που είχε χρησιμοποιήσει ή κλασσική φιλολογία, και στα δημοτικά κείμενα.

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

Όσο κυλούσαν τά χρόνια τόσο περισσότερο αισθάνονταν ο Βλαχογιάννης πως έπεφτε σε μόνωση. Δέν ήμπορούσε να έλθη σε ψυχική έπαφή κατά κανένα τρόπο με τους «φραγκόθρεφτους» όπως έλεγε «αισθητιστές», ούτε με τους ξεκομμένους από τήν έθνική παράδοση πτωχαλαζόνες, που μη έχοντας κανένα δικό τους έσωτερικό ήθος ούτε και ρίζωση στο έξωτερικό τουλάχιστον ήθος του λαού, υπερηφανεύονταν ότι είχαν ξεπεράσει τήν ήθογραφία. Ή μαυρίλα τής κατοχής με τά σύνδρομά της έπακόλουθα έδηλητηρίασε τις τελευταίες χρονιές τής ζωής του. Είθε να γκρεμίζεται ή φτωχή καλύβα τής έθνικής έλευθερίας και ένοιωσε να παραστρατή ή νέα γενεά σε όλέθριους δρόμους. Άν οι «καλαμαράδες» έματαίωσαν τήν όλοκληρωση των έθνικών επιδιώξεων κατά τό Εικοσιένα, καινούριες σκοτεινές δυνάμεις έφάνηκαν για δεύτερη φορά και έφεραν τά ίδια όλέθρια αποτελέσματα. Όλα αυτά παρώξυναν μέσα στην ψυχή του τήν

Ἐμφυτὴ πικρόχολη ἐλεγκτικὴ τοῦ διαθέσει, χωρὶς ὅμως νὰ μειώσουν οὐδὲ κατὰ τὸ παραμικρὸ τὴ διαύγεια τοῦ κριτικοῦ τοῦ αἰσθητηρίου, τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴ μαχητικὴ του ὀρμητικότητα. Ὁ θάνατος τὸν εὐρῆκε σχεδὸν σκυμμένο ἐπάνω στὸν «Καραϊσκάκη» του, στὸ μεγάλο αὐτὸ ἔργο τῆς ζωῆς του. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἡ μοῖρα του παρουσιάζει ἐκπληκτικὲς ἀναλογίες μὲ τὴ μοῖρα τοῦ Θουκυδίδου. Καὶ στοὺς δυὸ παρατηροῦμε νὰ τερματίζεται ἡ ζωὴ τους πρὶν φθάσουν νὰ μᾶς δώσουν τὸ ἔργο τους ὀλοκληρωμένο. Καὶ οἱ δυὸ τους εἶχαν γίνει ἀπόξενοι κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους μέσα σὲ ἓνα κόσμον ποὺ εἶχε, κατὰ τὴν ἀντίληψή τους, κλίνει στὴν παρακμῆ. Σέρνουν μαζὶ τους καὶ οἱ δυὸ τους ἓνα γλωσσικὸ ὕφος ποὺ εἶχαν σχηματοποιήσει ὀλόκληρες δεκαετίες προτύτερα. Ὅση διαφορὰ διαπιστώνεται ἂν συγκρίνωμε τὸ τρα-

χὺ αὐστηρὸ Θουκυδίδειο ὕφος μὲ τὴν φραστικὴ ἰσχνότητα ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς λόγους τοῦ Λυαίου, ἄλλη τόση διαφορὰ θὰ εἶχε νὰ σημειώση κανεὶς συγκρίνοντας τὴν αὐστηρὴ λεκτικὴ τεχνοτροπία τοῦ Βλαχογιάννη μὲ τὸ σημερινὸ ἐκφραστικὸ ὕφος τῶν πεζογράφων μας. Τοῦ Θουκυδίδου τὸ πνεῦμα ἐπαναπαύεται στὴν ἀναπόληση τῆς πόλεως τοῦ Περικλέους, τοῦ ἄλλου ἢ ματιὰ ἡσυχάζει, μόνον ὅταν ξαναγυρίζῃ στὴν ἐνατένιση τῆς λαμπρότητας τοῦ Εἰκοσιένα. Ἡ «ζήτησις τῆς ἀληθείας» εἶχε ἀποκορυφωθῆ καὶ στοὺς δύο στὴν ὑπέρτατη ἐντασὴ τῆς, χωρὶς νὰ ψυχράνῃ καθόλου τὸν πρὸς τὸ ἱστοροῦμενο ἀντικείμενο ἐρωτᾶ τους. Ἡ ζωὴ τους ἐτερματίστηκε ἐπάνω σὲ μιὰ στιγμή ὑψίστης ψυχικῆς βώμης μὲ τὸ παράπονον ὅτι ἔφυγαν ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτό, χωρὶς νὰ κατορθώσουν νὰ δώσουν στὸ ἔργο τῆς ζωῆς τους τὴν τελειότητα ποὺ εἶχαν ποθῆσει.

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ.

